

ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԸ

ԽՍՀՄ ԺՈՂ. ԿԵՆՏՐՈՆ. ՀՐԱՏԱ-
ՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ. ԽՈՍԿՎԱ, 1929

Ս. ՖԱԳԵՅԵՎ, Գ. ՆԻԿԻՖՈՐՈՎ, Ս. ՍԵՄՅՈՆՈՎ

19 NOV 2010

891-71

Ֆ-14

պ.

4

ԿՈՄՈՒՆԻՍՏՆԵՐԸ

880

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
ԻՐԱՆԿՎԱ, 1929

9/3

ԿՈՄԻՍԱՐՆԵՐԸ

I

Զինվորական գնդի իսկական անունն եր՝ Ամգունյան 22-րդ հրացանաձիգ գունդ, իսկ նրա շարքային մարտիկները բոլոր պաշտոնական հրամաններում կոչվում էյին ժողովրդական բանակայիններ*)։ Սակայն խրամատներից մի տարի դուրս չեկած մարդը, վոր անթիվ վոջիլներ ե կերակրել, վոր անցել ե տայգայի բոլոր կածանները՝ Սախալինից մինչև Ամուր, սովորել եր անիշխանության և անպատիժ ֆնալուն և վախենում եր կարգ ու կանոնից ու ղիսցիպլինից։ Նրան անսովոր էյին թվում նոր անունները, վոր դրվում էյին հազար ու մի զրկանքներով ձեռք բերված հին անունների տեղ։ Յեվ 22-րդ Ամգունյան գնդի մարտիկներն իրենց շարունակում էյին անվանել պարտիզաններ, իսկ իրենց գունդը հին հրամանատարի անունով՝ Սեմենչուկի ջոկատ։

Հին անվան համար կովում եր ամբողջ գունդը հրամանատար Սեմենչուկի գլխավորությամբ, իսկ նորի համար՝ գնդի կոմիսար Զելնոկովը։

*) Հեռավոր Արևելքում բանակը չեւ կոչվում կարմիր, այլ ժողովրդական - հեղափոխական։

Դա մի համառ ու դաժան կռիւ էր հին ու նոր անվան համար, սեահող հովիտների ու ձորերի մեջ սնված ու մեծացած պարտիզանական տարերքի ու հալոցարանների մեջ թրծված ու յերկաթուղագծերում կոփված առողջամիտ դասակարգային կամքի միջև:

Հնի ու նորի կռիւ էր. ուժերը անհավասար էյին: Յեւ վոչ թե այն պատճառով, վոր Չելնոկովը միայնակ էր, այլ և այն պատճառով, վոր այդ բանը կատարվում էր մի տեղում, վորտեղ վազրանկաներն և յերկաթուղիները քիչ էյին, վորտեղ որն այնքան կարճ էր իսկ գիշերն յերկար, վորտեղ անտառը խիտ ու մռայլ էր, ողը խոնավ ու թունավոր՝ ճահճային գոլորշիներէց, վորտեղ գազանն անտառներում ուժեղ է ու անվախ, իսկ մարդը անհոգի ու թավամաղ՝ ինչպես գազան:

Սեմենչուկի ջոկատն ավելի ուժեղ դուրս յեկավ քան Ամդունյան գունդը: Դա տեղի ունեցավ յեղենուտ գետի ջարդից հետո թաց ու մառախլապատ մի առավոտ, կարմիր ձուկատի ձախ թևում:

— Ես ո՛ւր եմ մեզ բերել — գոռում էր մի հասաժառի կոճղի վրայից մի խճճած մազերով բարձրահասակ տղա:

Գլխից մինչև վոտքը չարություն էր շնչում, կես տարի չփոխված կեղտոտ շորերից կախված ծոպերով, նա այդ գրության մեջ տալաների գայլի էր նմանվում:

— Մենք այտեղ կորչելու յենք. մեզ ծախել են... Վլադիվաստովը գրավված է, խաբարովսկը գրավված

է, ետոր-եզուց կգրավեն Իմանը, ել ո՛ւր կարող ենք գնալ: Մենք պարտիզաններ ենք, ամուրցիներ: Մենք սառչում էյինք սոսկաներում մեր հացի ու ընտանիքի համար: Արդեն տուն գնալու ժամանակ է: Բավական է ինչ վոջիկներին կերակրեցինք, գնանք, Ամուրն անցնենք: Այնտեղ ել խորհրդային Իշխանություն է — մենք ենք հաստատել: Թող ծովափցիք իրենք իրենց յերկիրը պաշտպանեն: Թող Չելնոկովն ինքը կովի իր հոտած ձկներով միասին...

Յեւ այդ մարդկային մարմինները, դեմքերը, պատառոտած շինեւները, սվինները, փամփուշտակալները, պաշուսակներն ու մարդկանցից կեղտոտված յեղենիների ձղները, այդ բոլորը միասին ձուլվել էյին մի դեմքի մեջ, վոր գոռում էր.

— Անցնենք Ամուրը, անցնենք Ամուրը...

— Բավական է արդեն...

— Լավ, ինչպես կանցնենք Ամուրը, ասում էր Չելնոկովը, աշխատելով պահել իրեն. — Փրոնտի միջով չենք կարող անցնել: Ճահիճներով ել դժվար է անցնել: Մնում է Ուսսուրին: Ինչպե՞ս կանցնեք այդ գետով, չե՞ վոր շոգենավեր չկան...

— Սհա ես խոսում, գոռում էյին ամբոխի միջից — խաբում ես: Նավ կա, հապա ապրանքներն ու բեռներն ինչո՞վ են փոխադրվում... Սրիկա...

— Այդ շոգենավը ձեզ չի վերցնի...

— Մենք ինքներս նրան կվերցնենք...

— Նա միշտ առանց են ել ծանրաբեռնված ե լինում...

— Կդատարկենք... Պահ, կարծես աշխարքում բան չենք տեսել...

— Ախար բանն այդ չե — չեր գիշում Ձեշնոկովը, մենք ճակատը մերկացնում ենք, մեր գնալով ամբողջ շրջանը կորչում ե:

— Հասկա ինչ ե, մենք պահապաններ ենք, ինչ ե — առաջ ե գալիս գզգզված մազերով տղան. — ինչո՞ւ չեյիք պահում պրիմորցիներին (ծովափեցոց). ով գիտե նրանք հիմա թիկունքում չեն նստած, հագնված ու կուշտ. շանից շատ են դարձել շտաբները.

— Ծիշտ ե, Մարտին, թիկունքում, Ամուրի լայնքով մին գալիֆեներ են բաց թողել:

— Ձի կարելի այդպես դատել, ընկերներ: Ձե վոր մեզ վրա յել ե դրված պատասխանատվությունը: Յեթե մյուսները փախչում են, դա չի նշանակում վոր մենք ել պետք ե փախչենք: Յես տեղեկություններ ունեմ վոր Վլադիվաստոկում արդեն հաշտություն բանակցություններ են մղվում: Յեկեք սպասենք:

Ձեշնոկովը ուժեղ բամբ ձայն ուներ և խոսում եր ըստ սովորության կես համոզումի և կես հրամայողական տոնով: Բայց մասսան չեր լսում կոմիսարին: Յերեկ մթերքների պատճառով նրա հետ կռվելիս, նա դեռ գգում եր կոմիսարի մեջ մի ուժ և ակամա հպատակվում եր նրան: Դա առաջվա որերի նման գիտակից հարգանքը չեր իրենց ավագ ընկերոջ

հանդեպ, այլ ուղղակի հեղափոխությունից արմատախիլ չեղած պատկառանքի վերջին ֆնացորդներն եյին իշխանություն ղիմաց: Այդ զգացմունքը ավելի յեր ուժեղանում, քանի անկախ, խիստ ու անախ եր պահում իրեն պետը: Սակայն այսօր դա այլևս չեր ոգնում: Այսօր մասսան չեր վախենում ու առում եր կոմիսարին: Նա միակ խոչնդոտն եր հանդիսանում նրա ճանապարհին: Հարցը պարզ ե: Ել ինչի՞ յե այդ խոսակցությունը:

— Բավական ե, հերիք յեղանվ — գոռում եր ամբոխը:

— Կորչի կոմիսարը. իրանն արավ, վերջացրեց, հրաժարվիր, դայ՞շ...

Կանաչով ծածկված ձմեռանոցի հողաթմբին նստել եր Սեմենչուկը և սպասում եր: Խռոված ամբոխի մեջ տարորինակ եր տեսնել նրա թագնված անտարբեր դեմքը: Յեվ մի քանի անգամ բռնելով նրա իրեն դարձրած, սպասողական հայացքը, Ձեշնոկովը կարծում եր, վոր դա միակ մարդն եր, վոր կարող եր դեռ պահել գունդը: Բայց Սեմենչուկը լուռ եր:

Նա ինքն ամուրցի յեր, նրա զահլան ել եր գնացել կռվելուց, իսկ ամբոխի համակրանքի զգացմունքներն այնքան փոփոխական են, վոր չարժեր իր հեղինակությունը ուրիշ գործի համար դիմագրավել:

Ձեշնոկովը սովորական խոսքեր եր ասում, իսկ նրա մտքերը նյարդայնորեն ու շտապ պտույտ եյին գալիս գլխում՝ մի ուրիշ յեկք փնտրելով: «Այ անա-

սուն — մտածում եր նա Սեմենչուկի մասին. — վաղուց գնդակահարվելու եր, գոնե մի խոսք ասեր, հանգստացներ...»

— Անցնենք Ամսլըրը — պոռթկում եր տայգայով խոր ձորերի վրայով տարերային հազար գլխանի գոռոցը:

— Լսիր, Սեմենչուկ, ասաց Չելնոկովը ծովելով հրամանատարի կողմը, յեթե նրանք գնան, դեռ յես պատասխանատուն:

Սեմենչուկը ծաղրաբար ժպտաց.

— Յես ի՞նչ հաշիվ ունեմ... Իմ գործը մեծերից չէ:

— Սուտ ես խոսում — չկարողացավ իրեն զսպել Չելնոկովը. — Դու ծախում ես ամբողջ ճակատը մի հրամանատարական նշանի համար...

— Ի՞նչ...

Սեմենչուկը վեր թռավ խայթվածի պես: Նրա լարված կեցվածքի մեջ մի ինչ վոր՝ կատվին հատուկ շարժում սահեց անցավ: Նույնիսկ վագրի մորթու կիսավերարկույի դեղին մազը կարծես ցցվեց, կարծես կենդանի լիներ:

— Ընկերներ... Լսեցի՞ք դուք, ինչ ասաց կոմիսարը, դուք լսեցի՞ք թե նա ինչ ասաց... — Սեմենչուկի ձայնը դողում եր շինծու գայրույթից: Մենք, վոր ամբողջ տարի տառապել ենք ճակատի բարձունքներում, ընկել ենք գնդակների տակ, խեղդվել ենք ճահիճներում, կեր ենք դարձել մոծակներին, բանից դուրս ե գալիս վոր մենք հեղափոխության դավաճաններ ենք յեղել հա: Իսկ նրանք, վոր յեկել են

ամեն բան պատրաստած ժամանակ հագել են ֆրենչ-ներն ու նստել մեր վզներին, նրանք են փրկողները... — Կորիր, գնա, — գոռաց նա կատաղած:

Նրա հաստ պարանոցը ուռավ արյունակալած յերակներից ու լայն մկանտ դեմքը լցվեց արյունով:

Չելնոկովը քաշեց ատրճառակն ու մոտեցավ մի քայլ դեպի հրամանատարը:

— Յեթե դու մտածում ես դրանով խաղալ քո ոգտին... ասաց նա չարագուշակ զսպվածությամբ... Սակայն կատաղի վոռնոցը ստիպեց նրան շրջվել մասսայի կողմը: Ամեն տեղից, վորտեղ միայն մարդ եր յերևում, կոմիսարին նայում էին անողորմ հրեցանի փողերի պողպատյա ցցերը:

— Հեռացե՛ք...

Չելնոկովը թողեց զինապատյանից ձեռքը և մի քանի վայրկյան զննում եր ամբոխը: Ամեն մի փողից նայում էին նրան սպառնալիքից ու ատելությունից վառվող աչքերը: Աչքեր չէին այլ վոզնիներ, մի մի կտոր ածուխ: Յեվ վոչ մեկի մեջ համակրանքի զգացմունքի վոչ մի նշույլ չեր փայլում: Վոչ մի նշան: Միայն սպառնալիք ու ատելություն: Գուցե արյուն ու մահ...

Չելնոկովը գլուխը կախեց և դանդաղ իջավ մամուռ բլրակից:

— Կարմիրներ — կանչեց Սեմենչուկը: Յես միշտ ձեզ հետ եմ յեղել, իսկ դուք ինձ հետ... Լսե՛ք իմ հրամանը. Շարվել...

Վինտովկաները վայր իջան մեկը մյուսի յետևից։
Ամբոխի մեջ այս ու այն կողմն անցան վաշտապետ-
ները։

— Առաջին վաշտ, ժողովվեք...

— Յերկրորդ վաշտ...

Հրամանների սուր կանչերը անտեղի ելին թվում
թավուտ յեղևներին տակ, սոված մարդկանց սանձ-
արձակ մասսայի մեջ և իսկույն խլանում ելին հեռու
մամուլապատ մացառուտներում։ Վաշտերը շարվում
եյին շտապ կերպով, ինչպես պատահում էր և սողում
եյին մութ անտառի խորքը դեպի ցեխոտ ճանապարհը։
Կոմիսարի թամբած ձին կատաղի խրխնջում էր ու այս
ու այն կողմը նետվում կապված տեղում։ Հարյուրա-
վոր վոաքերի տակին ճարձատում էր մանր յեղևներ։

— Գոնե հրացաններս ուսերնիս առնենք — ան-
վճռականորեն առաջարկում էր մեկը։

— Ձե մի ինչ, ուսներիս... հնչում եյին դժգոհ
ձայները։ Մենք դայիշներով ել կտանենք... հին ու-
ժիմը հո չի...

— Հերիք է, ինչքան մինչև հիմա հրամայեց...

Ձմեռվա փարախի մոտ կանգնած մնացել էր կոմի-
սարը և հեռացող ձայների մեջ լսում էր ուրախ հուզ-
մունքի հնչյուններ և միամիտ, համարյա մանկական
հավատի նշույլներ՝ այս աշխարհում բոլոր չարիքների
ու զրկանքների վերջանալու մասին։

Յեթե Ձեյնոկովը ցանկություն ու հնար ունե-
նար սառը զիտողությամբ վերաբերվելու, նա կգար

այն յեղրակացության, վոր այդ մարդիկ, վոր ճա-
կատը լքել են, վոչ թշնամի են հեղափոխության
և վոչ ել դավաճաններ։ Նրանց ամբողջ թշվառու-
թյունը կայանում էր նրանում, վոր նրանք խավար
եյին, ինչպես իրենց աճեցնող սևահողը, մահու չափ
հոգնել են կուլելուց, իսկ տանը նրանց սպասում
եյին իրենց սեփական դաշտերն ու հանդերը, խրճիթն
ու ընտանիքները ու ընտանեկան գրավիչ տաքուկ
անկյունը։ Բայց Ձեյնոկովը կոշտ կոպտաբաճկոն
ցեղից էր ծնված, վոր վոչ խրճիթ ունեք, վոչ հողեր,
չեր իմանում ինչ է ընտանեկան տաքուկ անկյունը,
և հակված չեր նման բուպեներին անաչառ դատողու-
թյունների։ Նա միայն տեսնում էր վոր կարմիր ճա-
կատի իրեն հանձնված մասում 12 վերստ լայնու-
թյամբ մի մի բացվածք է դոյացել վոր այժմ ել վո-
չնչով չի կարելի փակել։ Այդ անցքով ամեն բուպե
կարող եյին անցնել յապոնական մասերը և այն ժա-
մանակ ել վոչ վոքի չի հաջողվի միախնդներ կազմել
ամբողջ տարածության վրա, սկսած Կեդրի գետից
մինչև Վլադիվաստոկ։ Նա այլևս չեր մտածում այն մա-
սին վոր յենթադրյալ դեպքերից դեռ շատ առաջ կա-
րող է մի պատահական հակառակորդ հետախույզ նրա
սեփական կյանքին վերջ տալ, բայց դա ինքն իրեն
հասկացվում էր։

Վոչ. Ձեյնոկովը հակված չեր անաչառ դատողու-
թյունների։ «Ու-ու, սատանի քեթուկ», մտածում էր
նա Սեմենչուկի մասին։

— Գոնե մի հինգ հոգի տղաներ լինեյին հուսալի, գնդացիքով... Յես նրան ցույց կտայի «Ամուրից դեն»... Բայց հուսալի տղաներ չեյին ճարվում: Իր պարտությունից հետո Չեչնոկովը ավելի միայնակ էր, քան պայքարի սկզբում:

— Նրա ձին յերասանների մեջ խճճվել էր ու դուռնը քափ կտրած, աղիողորմ փռնչում էր:

— Սնւ, հեյ — բարկացած գոռաց Չեչնոկովը:

Նա մի քանի անգամ զարկեց նրան ճիպոտով յետեից և ինչ տեսակ վատ հայհոյանք գիտեր, թափեց նրա գլխին: Անխուսափելի հարց կար՝ ի՞նչ անել. — այդ հարցը ծակում էր հոգնած զանգը: Նա նստեց հողաթմբին և սկսեց մտածել: Դա շատ դուրեկան ու այնքան էլ թեթև զբաղմունք չէր: Կոմիտարը մի որ ու գիշեր չէր քնել: Քունքերը զարկում էյին: Նա սեղմում էր գլուխը մեծ ու կոշտ ափերով և նրա չոր ու հին՝ յեղջերվի մորթու նմանվող ձկնոլ մազերը գլխին փնջերով ծիծաղելի կերպով ցցվել էյին:

Զինվորական գույնի գլխարկն ընկած էր նրա վտաքերի տակ ու նրա մեջ ներս ու դուրս էյին անում ճահճային խոշոր մըջյունները: Քայլերի ու մարդկանց աղմուկը վաղուց լսել էր հեռվում: Միայն աճաքիների մեջ աղբյուրի մոտ յերկշտ սողում էյին մանրաչյա թռչունները: Կարմիր ճակատի ձախ թևում Ամգունյան գնդի կոմիտարը իսպառ միայնակ էր մնացել:

Նա դանդաղորեն արձակեց զենքի կաշվե պատյանը և հանեց նագանը: Յերկար ու հետաքրքրու-

թյամբ դիտում էր պողպատը և նույն լրջությամբ քաշեց սառը շնիկը: Սակայն նա իսկույն չարձակեց, այլ վորոշեց ելի սպասել ու մտածել: Նա սովորել էր կտրել միայն միանգամ, սակայն և յոթն անգամ չափելուց հետո:

Յեւ իսկապես, նրա մտքերն ուրիշ ընթացք ստացան:

— Այսպես չի կարելի — ասաց նա, խիստ նայելով ձիուն: Ես խոսքերը սակայն նրան չեյին վերաբերում, այլ իրեն, կոմիտարին: Նրանց մեջ այժմ չէր զգացվում վոչ հուսահատություն վոչ էլ չարություն, այլ հանգիստ ու դաժան համոզմունք մարդու, վոր անախորժ, բայց ճիշտ յեզրակացության էր յեկել: Այսպես չի կարելի, նորից նա բարձր կրկնեց — մեկ է՝ քեզ պետք է գնդակահարեն, բայց յեղածը դու պարտավոր ես իմաց տալ:

Այս բանը արդեն չափազանց վորոշ էր հնչում: Չեչնոկովը առաջ քաշեց ու ծածկեց շնիկը, ատրճառակը պահեց պատյանի մեջ: Նրա շարժումների մեջ հուզմունք կամ վախ չէր զգացվում: Նա վեր բարձրացրեց գետնից գլխարկն ու սրբեց թաց յեղնուռ ճյուղով: Նա չէր ցանկանում վոր նույնիսկ իր շորի մեջ լիներ թեկուզ մի ակնարկ իրարանցումի մասին: Ծիշտ է նա չկարողացավ պահել իր գունդը, թեպետ և պարտավոր էր այդ անել: Սակայն դա դեռ չի նշանակում, վոր մնացած ամեն ինչ կարող է գնալ իր կամքով, բարձի թողի արած:

Չեղնողովը յետ արավ ձին և թամբին թռչելով
գուրս յեկավ ճանապարհը: Չին շարտվում էր դեպի
այն կողմը, ուր գնաց գուհը, իսկ նա ստիպում էր
նրան գնալ մյուս կողմը: Մի քանի վայրկյան նրանք
պտտվում էին մի տեղում, մինչև վոր նրա համար
չպարզվեց վոր հանգամանքները փոխվել են: Այն ժա-
մանակ նա յենթարկվեց մարդուն ու կրծոտելով լկամը
քշեց դեպի ճակատի շտաբը՝ Բեյցուխե կայարանը:

II

Ձրահապատի մոտ կանգնած ժողովրդական բանա-
կայինների հետ զրուցում էր Սոբոլը, յերբ մի ձիավոր
թանձրաբաշ քափի մեջ կորած գուրս պրծավ թփերի
միջից և հապճեց շուրջը նայելով սլացավ դեպի շտաբի
վագոնը:

— Ես ելինչ մարդ եմ, — մտածեց Սոբոլը: Բայց յերբ
ձիավորն իջավ թամբից, նա իսկույն ճանաչեց Չեղնո-
ղովին: Մինչև այն նա չէր հանդիպել նրան ձիու վրա:

Չեղնողովի գալուստը չափազանց անսովոր էր: Սո-
բոլը իր խոսքը կտրեց և արագ վագեց դեպի շտաբը:
Ամգունյան գնդի կոմիսարը մոռալված դեմքով, վագո-
նին թինալ տված սպասում էր նրան: Յերևում էր
վոր նա սաստիկ հոգնել էր: Նրա ձին ել գլուխը կախել
էր ու տեղն ու տեղը մեխվել:

Սոբոլը ուժ գործ դրեց սեղմելու համար նրան
մեկնած ձեռքը և մի քանի վայրկյան չէր կարող վոչ
մի խոսք ասել:

— Հը... վերջապես կանչեց նա խուլոտ:

— Ամգունյան գունդը հեռացավ դիրքից — մեղմ
ասաց Չեղնողովը:

— Սնուս... թշտացրեց Սոբոլը ատամները ցավելու
չափ սեղմելով: Վոչ մեկին վոչ մի խոսք այդ մասին...
Այստեղ ողը լիքն է խուճապով... գնանք վագոնը
մտնենք...

Սակայն յերբ նրանք մտան Սոբոլի բաժանմունքը,
ֆրոնտի կոմիսարը ել չկարողացավ իրեն գտել: Նա
կատաղած կպավ Չեղնողովի կեղտոտ ֆրենչին և դո-
ղալով իր եյուլթունը լցված կատաղի հակասական
զգացմունքներից, կանչեց բարակ անբնական ձայնով.

— Ինչպես դու թույլ տվիր: Պետք էր ատամնե-
րով բռնեյիր: Ախր ի՞նչ է պատահել ձեզ մոտ, Չեղ-
նողով:

— Յես ինչ կարողացա, արի — մոռալ շնչաց նա:
Սակայն յես չկարողացա համոզել...

— Համոզել... կատաղաբար կրկնեց Սոբոլը — կո-
միսար... Պետք էր վոչ միայն համոզել, այլ կրակել...

— Բանն այնպես գնաց, վոր յես չեյի կարող
նույնիսկ ատրճանակս հանել... Նրանք դեպի ինձ ուղ-
ղեցին հրացանները...

— Իմ ի՞նչ գործն է այդ: Դու պետք է նրանց
պահեյիր. հասկանում ես, պարտավոր եյիր: Ինձ չի
հետաքրքրում թե քեզ կսպանեյին նրանք թե չե:

Սոբոլը բաց թողեց նրա ֆրենչը և զրգոված քայլեց
վագոնում: Նրա փոքրիկ թափթփված կերպարանը

այս ու այն կողմն եր նետովում փոշոտած ոթյակում,
իսկ Չելնոկովի բարձրահասակ իրանը քարացած դամ-
վել եր տեղն ու տեղը:

— Դու գիտես թե քեզ ինչ պետք է անեն — հա-
ղորդեց հանկարծ Սոբոլը, շեշտակի կանգնելով գնդի
կոմիսարի դիմաց:

— Գիտեմ, — ասաց Չելնոկովը:

Սոբոլը ընկավ մահճակալին և մի քանի րոպե լուռ
նստած եր: Գրասենյակից լսվում եր մեկի անվարժ
չխկոցը գրամեքենայի վրա:

Այդ լուռության մեջ կոմիսարի խոսքերը մի ուրիշ
տեսակ ելին հնչում:

— Ֆեոդոր... — կամաց ձայն տվավ նա Չելնոկո-
վին. — դու հո չես մոռացել թե վոնց մենք հինգ
տարի աշխատել ենք հարևան ստանոկների վրա...

Չելնոկովը ցնցվեց և մի տարորինակ մեղմ ձայն
դուրս թռավ նրա շրթունքներից: Սոբոլը ջղայնորեն
մատները կտարատեց և առաջվա նման մեղմ շարու-
նակեց:

— Յեվ դու... չկարողացար պահել գունդը... Հյու-
սիսային ֆրոնտի կոմիսարը չեր նայում իր ստորադրը-
յալին, սակայն նրա խոսքերի մեջ լսվում եր՝ իր
ձայնի նման մի մեղմ՝ հանդիմանություն: Յեվ Չել-
նոկովն զգաց վոր կարմրում է գլխից մինչև վոտք
անդիմադրելի վառող ամոթից: Նա զգաց ինչպես իր
դեմքից ու պարանոցից հետո վառվեց մեջքը, ինչպես
ջղային հոշոտող մի քոս թափանցում եր իր մարմինը:

Նա կանգնած եր ֆրոնտի կոմիսարի առաջ մռայլ
խոնարհած գլխով, հանցագործի պես, թեպետ նրա
ամբողջ հանցանքն այն եր վոր անվերջ կռիվներից,
քաջքոցներից, սովածությունից տանջված ու հյուծ-
ված՝ իր մեջ ուժ չգտավ կատարելու այն, ինչ վոր
նրան հանձարարել եր իր դասակարգը:

— Յես քեզ վոչինչ չեմ անի — շարունակեց Սոբոլը —
վորովհետև մենք քեզ նման մարդիկ քիչ ունենք, իսկ
մենք ավելի վատթարներին ենք ներում: Բայց մենք
դրությունը պիտի փրկենք: Դու հասկանում ես, Չել-
նոկով...

Սմգունյան գնդի կոմիսարը դանդաղ բարձրացրեց
գլուխը: Նրա շվարած հայացքը հանդիպեց Սոբոլի
լուրջ և վճռական հայացքին. այդ յերկուսի մեջ ել
ծագեց մի ավելի մեծ բան քան թե պարզ փոխադարձ
հասկացողությունը: Դա բարեկամական համակրանք
եղ, գուցե նույնիսկ քնքշություն: Սակայն դա
միայն մի վայրկյան յերևաց: Մարդիկ քաշվում
եյին իրենց քնքռույշ ու տաք զգացմունքներից Ուս-
սուրբի գծի անզգա, սառը ճանփաներում:

— Գնանք հրամանատարի մոտ, — ասաց Սոբոլը:
Նրանց հարկավոր եր մի արագ ու ճիշտ միջոց: Բայց
ինչ կարող է տալ հին գնդապետի համազգեստ հա-
զած մի մարդ, վոր սովորել եր միայն կազմակերպ-
ված ռազմական միավորներին: Նա տարտամ ու
հուսահատ նայեց յերկուսին ել սև՝ գրեթե սգաշրջա-
նակով պատած պատի մոտ, և վոչինչ չասաց:

— Յեթե այն միջոցին յես մի հինգ հատ հուսալի աղաներ ունենայի, յես ամբողջ գունդը կալահեյի — բացատրեց Չելնոկովը: — Բայց այժմ արդեն ուշ է, թեկուզ հինգ տասնյակ ել ունենաս: Նա գետը կանցնի և կամրանա: Սեմենչուկը հին խորամանկ աղվեսներից է:

Նա հարցական նայեց հրամանատարին, բայց սա առաջվա պես լուռ էր: Յերբեմնի ճիշտ ու գործադիր մեքենան այժմ հրաժարվում էր աշխատելուց: Սորով ձեռն առավ մի հեռագրի թուղթ և թուցնելով հրամանատարի ձեռքից մատիտը սկսեց արագորեն գրել սեղանին կորացած:

— Ստորագրեցեք — ասաց նա, խոթելով գրոտած բլանկը: — Չելնոկով, յես հայտնում եմ հեղափոխական շտաբին յեղածի մասին և խնդրում եմ ուղարկել քո տրամադրության տակ նավաստիների մի գումարտակ: Դու այս բոլեյիս կնատես զրեզինան և կգնաս Վյադեմսկի կողմը: Այնտեղ կհանդիպես ջոկատին և նրա հետ կանցնես Արգունսկ: Յես կարծում եմ վաղը գիշեր դու արդեն այնտեղ կլինես: Սեմենչուկն ել տեղ չի ունենա նահանջելու: Յես քեզ տալիս եմ իրավունքներն ու լիազորությունները, վորպիսին պահանջվում է: Դեհ, գնա յեղբայր... Սպասելու ժամանակ չկա:

Նրանք միասին դուրս յեկան դեպի գիծը: Վազոնի մոտ նույն դրության մեջ կապած ֆնացել էր Չելնոկովի ձին: Տխուր կիսաբաց աչքերից թափվում էին

սովի ու հոգնածության արցունքները: Չելնոկովը փաղաքշաբար շփեց նրա պարանոցը:

— Դու հոգ տար իմ ձիուս, ասաց նա Սորովին: — Յեվ հետո... — Նա մի վայրկյան կաշկանդվեց և տարորինակ ցնցվող ձայնով վերջացրեց:

— Գուցե քեզ մի կտոր հաց կունենաս... ինձ համար...

— Այժմ միայն Սորովը նկատեց, վոր Չելնոկովը ավազի նման դժգունել էր: Նրա դեմքի կաշին կրծկվել էր, սուր կերպով ցուցադրելով այտոսկրներն ու ծնոտները: Աչքերի տակին կապույտ շրջաններ էին գոյացել և կողերը նկատելի կերպով դողում էին:

Սորովը ներս վազեց վազոնը և մի բոլեյից վերադարձավ ձեռքին մի մեծ կտոր հաց ու ճարպ բռնած:

Պայուսակ ունեն, վոքտեղ դնեմ: Չունեն, դե վեր առ իմս:

Նա նորից վազեց վազոնը և բերավ յապոնական ձևի մի պայուսակ:

Յեվ նա իր գլխարկի կտորված կողերովի տակից, խորը ընկած բորբոքված աչքերով, Չելնոկովին էր նայում՝ դեռևս չճնշված, դեռևս խորքում չթազցրած անհասկանալի վշտով:

ԿԱՄ ԵՍ ԿԱՄ ԵՆ...

I

Մոսկվայում ապրում ե Ստեպան Վասիլյևիչ Սա-
րինինը. պաշտոնը փոքր չի՝ յերկաթուղապետի առըն-
թեր առանձին հանձնարարությունների ինժիներ: Այդ-
պես ել գրված եր. ծառայության ցուցակում:

Ընտանիքի տեր, կինը մի աղջիկ-սպարոն՝ Կլավդիա
Անդրեյենա, քառասուն տարեկանին մոտ, ապրելու,
վայելելու ախորժակը դեռ չկորցրած, աղջիկն ել,
Վարինկան մի նկարելու գեղեցկուհի, թևերը նուրբ
ու կլոր, սիփ-սիպտակ — «այլ փրկյա՞ դմեզ ի չարե»...

Այդ որերին եր ահա ծփում հեղափոխությունը
Ռուսաստանի ափերում, ալիքները բարձրանում եյին
վեր ու լայն հորձանք տալով, ծավալվում եյին դենը՝
հեռուները:

Քանզվում եյին զառամած դարերի ժանդոտած
փականները, հոգևարքի տանջանքներում կծկվում
եյին պատմության փոշոտված յերեսները, պատռվում
ու դուրս եյին նետվում մարդկանց կեղծավոր աղոթք-
ներով սքողված, խրթին բառերով զարդարված սգո
տերևները, իսկ նրանց տեղ բսնում ու աճում եյին
նոր եջեր, փորոնք յերբեմն միամիտ, սակայն իրենց

վրա կըրում եյին մի հաստատ խորագիր՝ «Բոլորին և ամենքի մասին»...

Իսկ Սարինինն եղ յեռ ու զեռի մեջ մնաց անշարժ, նուշնիսկ նրա հինգ սենյականոց մեծ բնակարանը մնացել եր նուշնը իր հարմարուն անկյուններով, թանկագին գորգերով, փափկանիստ որորող ու քնաբեր աթոռներով և այլ մեղկացնող անդորր ու փափուկ իրերով:

Ստեփան Վասիլիկիչը բավականին ոժտված եր կյանքի իմաստուն փորձով. հիսուն տարում լավ եփվել եր եղ իմաստությունն ուղեղում ու պնդացել: Յեւ ի՞նչ եր դարձել եղ բոլորը, յերեք բառ՝ «սուս արա, համաձայնվիր, գովիր»:

Փետրվարյան հեղափոխության որերին Սարինինը նիկոլայ թագավորի նկարի յերեսին կպցրեց Ռոձյան-կոյի նկարը, հետո վրան թխեց կերենսկունը, իսկ սրա վրա յեւ, յերբ հոկտեմբերն յեկավ, Լենինի նկարը: Ինչ կար վոր, վոսկյա շրջանակը բոլորին եւ հավասարապես սիրով պահում եր:

Սարինինը ժողովներին եւ եր դուրս գալիս՝ խոսում բանվորի ոգտին, մեջից կես եր լինում, ենպես վոր մի քանի կոմունիստներ գլուխները թափ եյին տալիս, լեզվով չխկացնում, ասելով.

— Այ քեզ բան, ադա դու մերոնցից ես յեղել...

Միայն բանվորները աչքով եյին անում.

— Իհարկե, դե մեծավորի ձայնը մոռժիկից զիւ ե հնչում. գարմանալի յե, կյանքը մեր ուսերի վրայով

ե անցել, բայց նրա նման հո չես խոսի: Ասենք, խոսելն եւ մեծ գործ ե, հա:

Հաշտության որերին Սարինինը հարմարվել եր բանվորական ձայների համերաշխ խմբին վերջնակա-նապես, ու սատանան գիտե թե վորտեղ եր կեղծ ու սխալ ձայն հանում, դժվար եր ջոկել:

Հետո յեկավ մի ժամանակ վոր թքամաններն եւ տեղից գլխիվայր շրջվեցին, ուր մնաց թե ես մարդիկը, ու դյութական նշանով կարծես, սրանք ես-ես-ես-երջան առևտրականի հեզաբարո դեմքն ընդունեցին:

Հենց եղ միջոցին, ուղիղ մարտի որերին, զանգահարեցին Դորպրոֆսոփից Ստեպան Վասիլիկիչ Սարինինին: Կես ժամի չափ թեյի միջով անցնում եյին խոսքերը, իսկ յերբ հեռախոսի խողովակը դրվեց իր տեղը, Ստեպան Վասիլիկիչի բեղերի տակ ժպիտն եր անցնում ու թռչում դեմքի կնճիռներով:

Նա կամաց շշնջում եր քթի տակ.

— Տեկս, տեկս, ինչո՞ւ չե, շատ հրաշալի յե...

Յերեկոյան ասում եր կնոջը.

— Խնդրում եյին և ինչպես եւ քաղաքավարի, մի սենյակ գիջել ճանապարհի նոր նշանակված կոմիսարին: Խնդրեմ, Կլավդիա, ուշադիր յեղիր և...

— Բայց չե վոր, Ստեպան, կոմունիստները...

— Դատարկ բան ե: Ասում են ջահել ե, ամուրի...

— Իսկ Վարիմն, դու մոռանում ես. ախար դա...

— Ախ, սիրելիս, այ թե ինչ կնշանակի կյանքին չհետևել: Հետո ի՞նչ — Վարիան: Յեթե յենթադրենք նույնիսկ... ինչո՞ւ չե...

II

Սարք ու կարգը հասարակ չէ: Յուրաքանչյուր փափուկ բազկաթոռ, ամեն մի ճոճվող աթոռ, կամ գույնզգույն գորգ խոսում են լակեյին հատուկ պատրաստակամ լեզվով:

— Խնդրեմ համեցեք, Ալեքսեյ Պետրովիչ: Մի քաշվեք խնդրեմ. չե՞ վոր դուրալի յե հանգստանալ, մանավանդ վոր դուք արժանի յեք այդ հանգստության, թանկագին ընկեր Պլոտիցին:

Մթնշաղին, յերբ մարվող ստվերները լիզում են առարկաներն ու նրանց հավասարապես անորոշ դարձնում, այդ մթությանը հիշողության մեջ կենդանանում են ու սողում անցյալի պատկերները:

Պյատնիցկայա փողոցում որբեր-կոնդուկտոր Բըյաբինի բնակարանում եր Ալյոշկա Պլոտիցինը — «գորտերի թագավորը, վոր մի ժամանակ ապրում եր իր հոր, Պյոտը Անդրեյիչի հետ, սա ել «Պետտեր» կոչված չուգունա-հալոցային և մեխանիքական արհեստանոցի տոկարն եր: Ալյոշկայի մոր՝ Ստեպանիդայի մասին խոսք չի կարող լինել, նա Ալյոշկայի կյանքի վրա չի ազդել, սկզբի որերից ախ ու վախ եր անում, հարևանների հետ անցյալից եր խոսում թե ինչեր եր տարել, ինչ եր կորցրել, մի խոսքով կնիկը կառավարում եր տունը:

Իսկ Ալյոշկային գորտի թագավոր նրա համար ելին ասում, վոր իր հորից ամբողջ ուտելուց հետո փողոցի մեջ տեղը հորի պես պտտվում եր, մի վտրի վրա դարկում ու կանչում եր.

— Ե՛յ, հե՛յ, ճըռճըռո՛ս, կըռ-կըռո՛ս, ճըռճըռո՛ս — հո՛-հո՛...

— Նրան ի՞նչ դարդ, գանգատվում եր մայրը, պատիժ ե ծնվել ինձ համար, տեր, մեղա՛ քեզ... թե իմանայի եսպես կլինի, Վլեդդեյի:

— Յես ել — բղավում եր Ալյոշկան — ետ տեսակ մորը բոշային կտայի...

— Ախար սուտ չեն ասում պառափները, ծեծիր քանի նստարանի լենքին ե, թե յերկանքով մին դառալ, ուշ կլինի — կատաղեցնում ելին հարևանները:

Իսկ Ալյոշկան արդեն տասնըհինգ տարեկան ե, նրստարանի սաղ յերկանքով մին ե, մայրը դժվար ե հախից գալիս:

Հայրը կգար աշխատանքից, մայրը արցունքն աչքերին կաղաչեր.

— Մի սրան ճա՛ր արա, ես անզգամին, հոգիս հանեց ախրը:

— Հը՛, ելի՛...

— Ի՞նչ ելի. վոչինչ, սուտ ե ասում — կասեր Ալյոշկան ու աչքերը կխոժոռեր մոր կողմը:

— Սուտ ե ասում — կկատաղեր Ստեպանիդան — այ դու մուրտառ. չզկված սատանա՛. հլա մի տեսե՛ք, թե վոնց ե ավազակի նման աչքերը չռել: Բա ես ո՞վ

եր. տերտերի մուշտակը դեղին ներկ քսել, հը, դու չեյի՞ր: Տերտերակինը ձենը գցել եր, հայ, հարայ, կգանգատվեմ սուղին, դպրոցի մեծի մոտ կերթամ, ասում ե, դպրոցից դուրս անել կտամ: Այ քեզ թե սուտ եմ ասում—հորը դառնալով—մի հարցրու ե, հարցրու դրան, ը՛ր՛յի, թոկից փախած:

— Ի՞նչ հարցնեմ, յես դրան հարցնել նշանց կտամ հիմա...

Մատի հաստությամբ թոկը կվերցնեք ու կծեծեք նրանով, ծանր, կարծես գերան եր կտրում կացնով. ծվում եր Ալյոշկան զիլ, վոտները թափահարում, չեք կարող դուրս պրծնել, հայրը գլուխը պինդ առել եր վոտները մեջ:

Գսան հարված բաժինը տալուց հետո կշպուտեք բակը: Ընկնելուս Ալյոշկան մի քանի գլխկոնձի կտար, վեր կթռչեք, տան չորս կողմը կպտտեք ու տան դիմացի արևի ափին նստած կսպառնար ու հիշոց կտար:

— Կմորթեմ, աչքերս քոռանա թե չմորթեմ— կմեծանամ ու կմորթեմ, տերտերի պատուհաններն ել հիմա ջարդելու յեմ:

— Ալյոշկա—բղավում եր մայրը — ա՛յ շուն, հալա եդ քիչ եր հա՛...

— Դու ետեդ սուս կաց, ալք, քեզ ել կխեղդեմ:

— Տեր, մեղա՛ քեզ աստված, գալիս ե, գալիս ե հայրդ յետևիցդ, անիծվես դու:

Ալյոշկան մոտ կվազեր պատուհանին, մատը կմեկնեք.

— Այ, կըծի, եգուց ել ծըծի. — ու պոկ՝ կփախչեք փողոցով մեկ:

Ման եր գալիս կատաղած, թշնամիդ նրան ռաստ չգար, մեկին եր փնտրում վոր վրեժը հանի, ու չեք հանգստանա մինչև մի հաստիկ գիմաղիստի քունջը չկոխեք ու տո՛ւր թե կտաս.

— Առանց պաշպորտ քուչով մի ման գա, սատանի կուկլա:

Յեթե բարուրից քեզ չմփացնում են ու հասցնում, բայց ե ա՛յնպես, պատմությունը ձանձրալի յե դառնում ե պատմությունը հետո շրջվում ե, դառնում հակառակը:

III

Ալյոշկան չեք կարդացել Մայն — Ռիդը, թե չե «Բագեյի աչք» հերոսին կնամանեք ե նման ել եր համբերությամբ, բնության կոփվածքով:

Մայն Ռիդը չեք կարդացել, բայց հակուսն ունենալով ձանապարհորդության ու ազատության, կիրսանով քաղաքից մինչև Տամբով հասավ Պուլյմանի վազոնով վառելափայտի արկղում նստած:

Գնացքի վերահսկիչը մնացել եր զարմացած «նապաստակի» մեծությանը.

— Յեղբայր, ել չեմ անի.

— Ել ի՞նչ չես անի, են ա յեկել հասել ենք: Ու դիմելով ոբերին, սպասում եր նրա կարգադրության, թե ո՛ւր տանեն:

— Ել ո՛ւր տանես, մի հատ սիլլա տու, գնա կորչի:

Տամբուլում, վորտեղ տպրում եր Ալյոշան, բնա-
կարանի տիրուհին խրատում եր՝

— Ի՛նչ ես անգործ նստել, տղա. «պառկած քարի
տակին ջուր չի հոսի»: Ձի լինի՞, մի գնաս մուրճով
սալին տաս — մի կտոր հաց աշխատես: Ջանով տղա
յես, ջահել ես: Ա՛յ, յեղբայրս դա, հետը խոսեմ, նա
դարբնոցում է բանում, ով իմանա, գուցե կսարքի...

Պլոտիցիկն ուրախ է.

— Ա՛յ, շնորհակալ եմ քեզանից Մատրիոնա Սեր-
գեյենա, քեզ յերախտապարտ կլինեմ:

— Դեհ, չե մի ինչ...

Հինգ վեց ուր անցավ, Ալյոշկան արդեն հնոցի մոտ
կանգնած աշխատում եր: Մատրիոնա Սերգեյենայի
դարբին յեղբայրը սարքել եր նրան իբրև մուրճ խփող՝
յերկաթուղու արհեստանոցում:

Հարվածում է Պլոտիցիկը մուրճով շիկացած յեր-
կաթին, ինչքան ջանումը ջան կա, իսկ Սերգեյիչը
փոքր մուրճով մանր հարվածներ տալով խրատում եր՝

— Դու սամթով արա, դազանակ չի, վոր հաս-
ցնում ես, սարսաղ, շատ ես զուռ անում նհախ տեղը:
Մի տես, վոնց են անում, ա՛յ:

Կկանչեր մյուս քուրայից դարբիններից մեկին.

— Արա, մի խփի. Ա՛յ, տեսա՞ր, դե սովորի տղաս:

Ալյոշկան ընտելանում եր: Մի ամիս անց Սեր-
գեյիչը գովում եր՝

— Տես է, դոչնդ, ուստա յես դարձել:

Յե՛րբ եր ես բոլորը, բոլորը. վո՛րտեղ:

Պատի մյուս կողմը մեղմ ու թախծոտ ձայնով դաշ-
նամուրի տխուր նվագակցությամբ յերգում եր Վա-
րիան.

Ваши пальцы пахнут ладаном

И в ресницах спит печаль.*

Թեթև թխկոց՝

Ալեքսեյ Պետրովիչ, յես չեմ անհանգստացնում
ձեզ:

— Ա՛, վոչ, խնդրեմ, Վարվառա Ստեպանովնա,
յես սիրում եմ յերաժշտությունը:

Յև ահա, անսպասելի թախիժ ու կարոտ... Հետո
վորոշեց թե վո՛րտեղից է դա. կնոջ մարմին եր ցան-
կանում, այստեղ, մոտ եր նա և գրգռում եր: Ինչքան
հատուկ մի տանջալից ձգտում եր դա:

Ցանկությունը վառում եր նրան, ձեռքերը վորո-
նում եյին և առաջ մեկնվում, ցանկանալով կոտրել
պինդ ու ձկուռն մարմինը, իրեն հպատակեցնել, խեղ-
դել, հյուսել իրեն հետ, կլանել իր մեջ այդ մարմինը:

V

Պլոտիցիկը անցել եր կյանքը. նա ծեծվել ու տրոր-
վել եր այդ կյանքում և պատահել եր վոր ուզում

* Ձեր մատները խոնկ են ըլլում

Թարթիչներին թախիժ ներնում:

Եր խրվել լուռ հողի կուրծքը, նայել նրա մութ յերախի մեջ ու վռնալ գայլի վռնոցով, սակայն ատելությունը, վոր փոթոթում էր ու գալարում նրա ներսը, ստիպում էր նրան զգաստ ու զգուշ լինել և մի ժամանակ, հեռու սիբիրյան դաշտերում չեխ զորամասերը պարտիզանական խմբով հետապնդելիս ու նրանց ճանապարհին գնացքները պայթեցնելիս էր, վոր նա բարձր ծիծաղում էր լցված ատելությունով թշնամու յերեսին՝ գնդացիների կրակի այրող հոհոցով:

Յեվ այժմ, ահա այդ ատելությունը ճմլվել էր ու թուլացել:

Վազվզում էր Պլոտիցինը ժողովներին ու նիստերին և ազատ յերեկո չունեւր նա: Բայց անցավ յերկու յերեք ամիս և կարծես աննկատելի կերպով բոլորը փոխվեց:

Ուզում էր հավատալ վոր Սարինինը իսկապես մեր մարդն է և նրա ընտանիքն էլ սիրելի ու լավ մարդիկ են, սակայն ի՞նչ պահանջել նրանցից, յերբ նրանք... և այլն:

Հեփո հետգհետե մոտեցավ Վարիան, մի այլ զգացմունք ու ապրում շարժվեց ու դուրս սողաց և ել վազելու և շտապելու ցանկություն չկար:

Յերեկոյան Պլոտիցինը նստում էր մի վորևէ անկյունում թերթը ձեռին, բայց չէր կարդում, այլ ամբողջ ժամանակ հետևում էր, թե ինչպես Վարիայի փոքրիկ թմիլիկ մասները վազում էին դաշնամուրի ստեղներով:

Ուշադրությունով ալանջ էր դնում թանձր ու խոր հնչյուններին, հանդարավող գիտակցությունը թմրում էր յերանելի հեշտանքի ծալքերում:

VI

Ինչէր են անցել ես տասներհինգ տարում:

Դեմքերը ժամանակից գունատվել են ու հիշողություն մեջ գորշ ու անտեսանելի բծեր են դարձել...

Պատմում ե Վարիային իր կյանքը.

Լսում էր Վարիան ուշադիր, յերեխայի նման կիսաբաց բերանով, նրան գրավում էր այդ նոր աշխարհը: Այդ աշխարհի միջով անցնում էր Պլոտիցինը համառ ու հաստատակամ, նրա ձեռքերը պարաններից պինդ հյուսված, մազերով ծածկվել էին մինչև դաստակը, կուրծքը լայն, կարելի յեր ծածկվել ու խորասուզվել աշատեղ, մանկական անգործության հատուկ քաղցրություն զգալով:

Ռոճիկը ստանում էին թե չե, գնում էին խմելու, գնում էին նավթից ու ածուխից յուղոտված ու մրոտված խմբով, գրպաններում մանեթանոցները զրնգացնելով, հետո խմում ողին թեյի բաժակներով մինչև վոր լավ թրջվեյին ու իրարու գիրկը կնկնեյին:

Սերգեյիչը խփում էր ձեռքը սեղանին ու բղավում:

— Այո — ո՛չ, քեզ մատաղ, մի յերգ ասա, հալևորիս միթիթարի, ուրախացրու, դե հապա...

Ինչ պետք էր յերգել, ի հարկե հողին փոթոթող յերգերից:

Ու եւն ժամին ներս ելին մտնում կանայք, առանց անունների, այլ մականուններով...

Յերգիր, սիրելիս... Ուֆ... յերգիր... Յեւ էս բոլորը տեց մինչև այն ուրը, յերբ Պլոտիցինը շոշափեց մի ուրիշ զգացմունք:

Ծանոթացավ նա ուսանողների հետ, իսկ մի յերկու ամսից հետո բնակարանի տիրուհին, Մատրյիոնա Սերգեյեվնան աչքերը չուերով հարցնում էր՝

— Հը, մեր տղա, հո չե՞ս ամուսնանում:

— Եդ վճռեղից Սերգեյեվնա:

— Տեսնում եմ ելի, մտքումդ բան կա, ինձ չես խաբի:

Յեւ յերբ Ալեքսեյի մոտ ծանոթ կուրսիսականներ ելին գալիս, անպայման գովում էր Պլոտիցինին, սեղանին ցցվելով պառավի հանգի:

— Ել ի՞նչ ասեմ, քյահրուբարի նման տղա, լավ աշխատող, նրա հետ ուր վոր մարդ գնա, չի կորչի, սիրելումն ել ենպես ե վճռ...

Նրանց գնալուց հետո, կհարցնեք.

— Հը, վճռն ե քո սիրածը. ես սև աչքունքովը գանգուր մազերով, հրեյուհու նման, թե՛ ես շիկահերը:

— Յերկուսն ել, Սերգեյեվնա:

— Եյ, դու, մի ծիծաղիր, մի, տնգլբաղ:

Յերբեմն ել Ալեքսեյը կկորչեք, յերկու ու իրար վրա տուն չեք գա:

Ես ժամանակ պառավը անհանգստանում եր, Պլոտիցինին սովորել եր ու Սերգեյիչին հարց ու փորձ եր անում, հո չի տեսել արդյոք նրան:

— Ձե, ես որերին նա գործի ել չի յեկել:

— Դե, ուրեմն նրանց մոտ կլինի, տեսնում ես, ինչպես ես նրան պահում:

Պառավը խիստ զարմացավ, ապշեց, յերբ Սերգեյիչը նրան խորհրդավոր կերպով հայտնեց.

— Դե, քույրիկ, սրտապնդվիր, մեր Ալյոշի բանը բուրդ ե, հինգ տարով նստացրել ես:

VII

Կյանքն առաջ թռավ.

Որերը ձանձրալի չեյին, խոսակցության համար պետքական խոսքեր ճարվում եյին, իսկ պաշտոնական թըղթերի սողերի միջից դարնան շրջպարն եր նկարվում:

Ձեկուցումները չեյին շղայնացնում Պլոտիցինին: Կլսեր և այնպես քաղաքավարի անհրաժեշտ ցուցմունքներ կտար:

Դալիս եր Դորպրոֆսոփի նախագահ Յեգորովը, փախանազործային բաժնի արհեստավոր վարպետներից, խրոխտ բամբ ձայնով, խոսակցության միջոցին պինդ հիշոցի մեծ վարպետ եր, վորի յերեսից գրասենյակային աշխատանքը դեռ չեք ջնջել ծխացած կաշվի գույնը և սուր աչքերի ամբուլթյունը:

Կնստեր Յեգորովը դիմացի բազկաթոռին, ծնկները լայն բաց կաներ՝ ծանր հենվելով ձեռքերով և նայելով ուղիղ Սինիցինի ճակատին, կհարցնեք.

— Ի՞նչ անենք, գծի ստուգումը, կոմիսար, կազմենք թե չե:

Պլոտինցիները կարգում էր, ահանջ զննելով պրեզ-
գորպրոֆսոփի խոսքերի չուգունի գլղլոցին:

— Ինչու չե, ընկեր Յեգորով, կազմենք, բանն
ինչո՞ւմն ե: Պայմանավորվեք Սարինինի հետ: Ի դեպ,
դուք չե՞ք առարկում նրան յերթևեկության բաժնի
պետ նշանակելու դեմ:

— Ի՞նչ կա վոր, վոչ, չենք արարկում, գործ շի-
նող մարդ ե, հը՛մ... հին ինժիներ ե, — համաձայնվում
էր Յեգորովը, իսկ առանձնասենյակից դուրս գալիս
մտածում էր. «Աղջիկն ել ջահել ե, ախար»: Ե՛հ, սա-
տանան ձեզ հետ, բարձրից ինքներդ ավելի լավ
կտեսնեք»:

Գալիս ե Յեգորովն իր բաժանմունքը և ծիծաղում
իր քարտուղարի հետ.

— Կպել ե մեր կոմիսարի սիրաը. Սարինինը մի
խանում աղջիկ ունի, մոտ ե քաշում:

Քարտուղարն ել իր հին վարպետական սովորու-
թյամբ բեղերը վեր եր քաշում ու սեպին խփում.

— Դե ել ի՞նչ. բանը պարզ ե՝ գարուն ե և վոնց
վոր ասում են՝ տաշեղն ել ե տաշեղին կաշում: Մեր
կոմիսարը վոր կա, ահանջամտուկ ե...

Պլոտինցիների առանձնասենյակով առաջվա նման
ժամի 1-ից հետո անցնում եյին քարտուղարուհիները,
մեքենագրուհիները թխպակալած և գարնան շորշոփով
ազդված փոքր ինչ խորամանկ աչքերով:

Թեթև շորերի կտրվածքները նկատելիորեն մեծա-
նում եյին, բացվածքները գնում եյին ուր վոր հնա-

րին եր և ցուցահանված բացաշկարա ու չքաշվող
կուսական անմեղությունը կանչում եր.

«Յես, յես: Առեք ինձ»:

Ուշադիր հայացքը նկատելով իրենց վրա, շտապ
ուղղվում եյին, ձեացնելով թե ցանկանում են ծած-
կել զգեստի խոր կտրվածքը և շարժելով մերկ
ուսերին իջած նեղ ժապավենը, կարծես ասելիս լի-
նեյին՝ «Դուք տեսնո՞ւմ եք, վայր ե իջնում, ի՞նչ
անենք հիմա»:

Պլոտինցիներ չեյր կանգ առնում, շտապ գրոտում
եր հարկավոր մահազրությունները, համապատասխան
կարգադրություններն եր անում և ել յերկար նստած
չեյր մնում. ժամի հինգին մոտ պորտֆեյն եր ճխտում
թղթերը, զանգահարում եր Սարինինին ու գնում:

Մի ինչ վոր բան կար, վոր ստիպում եր շտապել,
և այդ «ինչ վոր բանը» որ որին աճում եր, խլացը-
նելով մնացյալը, և թեթև «վարդագույն խեղացնորու-
թյամբ» թուխալի պես պառկում եր Պլոտինցիների սրահին:

Մայիսը վառ կանաչով ծածկել եր ծառերը:

Վարիան աննկատելի կերպով մոտ եր դառնում
նրան:

VI

Իր առանձնասենյակում նստած և սովորականի
նման ընդունելով զեկուցումներն ու հաղորդագրու-
թյունները, առանց պատճառի հուզվում եր ու գո-
ռում.

— Ընկեր, դա գործ չի— գուք չեք ուզում աշխատել. ձեզ ասված եր չէ: Պետք եր գործադրել և ներկայացնել իր ժամանակին վճարման տեղեկագրերը:

Իսկ ընկերը, այս դեպքում մի փոքրոգի կանցելյարիստ, աչքերը անմիտ թարթում եր և զգալով իր անխուսափելի կորուստը, անտեղի խոթում եր մեկ կամ մյուս թուղթը, վոսկուացած լեզվով կոտորատելով.

— Չգիտեյինք, Սլեքսեյ Պետրովիչ, ազնիվ խոսք: Պլոտիցինը ավելի կգոռար.

— Գիտեյիք, չեյիք կարող չիմանալ. կանչեք հաշվապահին...

Ֆին-բաժնի բուդալտերը սպեց եր, իր գինն իմանում եր, շուտով պարզեց, հանդիստ ու գործուբեն, վոր անհրաժեշտ կարգադրությունը «բանդ» ե յեղել իրեն Պլոտիցինի կողմից:

Ժամը չորսից հետո յերբ բոլորը գնում եյին ծառայությունից, Պլոտիցինը յերկար քայլում եր առանձնասենյակում և մի բոպե հանգստանալով, գլխի եր ընկնում, վոր վոչ վոք այստեղ մեղք չունի և ըսկի վճարման ցուցակների մեջ չի բանը, մի այլ բան կար, վոր մտել եր նրա ամբողջ եյության մեջ և խառնուրթորել միտքը:

Չգուժ եր Պլոտիցինը, վոր առաջվա նման աշխատել այլ ևս չի կարող:

Շրջապատված լինելով Սարինինների խնամքով հետզհետե ձեռք եր բերել կուշտ ազայի սովորույթ-

ներն ու ճաշակը: Լինում եյին արհամարական և քամահրական վերաբերմունքի դեպքեր դեպի իր ստորադրյալները, բռնում եր իրեն այդ բանում և ուղղամիտ ու շիտակ լինելով բնավորությամբ, չարացած հայհոյում եր.

— Զհաննամը, իհարկե պետք ե հեռանալ, յեթե վոչ...

IX

Դորպրոֆսովի նախագահ Յեգորովը պայմանավորվելով Սարինինի հետ, կազմեց վերջապես գծի ստուգման շրջապայությունը:

Պլոտիցինն ուրախացել եր վոր հնարավորություն գտավ վերջապես ամեն բանից հեռանալու:

Հատուկ գնացքը հինգ վագոնից, վեցերորդ՝ ճաշարան վագոնով արիսենների ուրախ զրնգոցով շտապում եր մի շաբաթվա մշակված մարշրուտով թռչել անցնել բոլոր կամուրջները, կայարանները, վագոնի արհեստանոցները և դեպոները:

Առաջին անգամն եր պատահում վոր Պլոտիցինը ամբողջ «շքախմբով», բաժանմունքների և մասերի վարիչներով հանդերձ ուղեվորվում եր շրջանը, տեսնում եր դարձյալ նույն շողոքորթությունը, վորի մասին լսել եր, նկատում եր նույն ստորանալու և լաքեյանալու չափ սիրաշահությունը:

Անախորժ եր լինում ընդունել կայարանի վարչության բանավոր գեկույցները, վորովհետև զրանք

անիլում ելին տեղական պակասություններն ու բաց
կողմերը ծածկելու նպատակով: Ամեն ինչ կատար-
վում էր ի ցույց մարդկանց և նույն իսկ կայա-
բանների մուտքերին թափած դեղին թաղմ ավազը
չէր կարողանում թազցնել ամեն կողմից զարնվող
թափթփվածությունն ու անփութությունը:

Ստորին ծառայողները յետ եյին հրվում պետերի կողմից, ինչ վոր թղթեր եյին մատուցվում, վորոնք չհասնելով մինչև Պլաեիցինը, թաղվում եյին սվիտայի թղթապահակների մեջ:

Քայլում եր Պլոտինյնը և զգում եր թե ինչպես
իր յետևից մի յերեք տասնյակ հոգի յեն գալիս աշ-
խատելով վտաքի ծայրերով քայլել և ամեն անգամ
նրանց դիմելիս՝ զինվորականի պես ձգվում եյին հա-
տուկ առանձին շուքով:

Յեւ վայել դեպքում միշտ միեւնույն բառը՝ «լսում եմ» — արտասանում ելին մի առանձին տեսակ. այդ բառերից չինովնրիկական մեշչանության հոտ եր գալիս, վոր ստիպւում եր հայհոյել, բայց քարտուղարը մոտը ինչ վոր բան եր գրում, ինչ վոր բանի մասին ճակատները խեղացի կնճռոտած խոսակցւում ելին ինժիներները և Պլոտիցինին ասելու բան չեր մնում նրանց:

Գնում եր իր վագոնը և այստեղ, միջնապատի
այն կողմը առանձին կուպեյում մինչ ուշ գիշեր լըս-
վում եր գրամբենայի հատ-հատ չխկչխկոցը և քար-
տուղարի թելադրող, գլուխ տանող խոսքերը.

«Ի կատարումն են-կա-պե-ես-ի համար հարյուր
յերեսուն յերկու հայտարար՝ զրո քառասուն և ութ
հրամանի, առաջարկվում ե ձեզ»...

Պլտարիցիներ թքում եր ու գնում վագոն — ճաշարան, փորպետսի մի տեղով գնացած լինի:

Հինգ որ ու գիշեր չարաչար գնում գալիս եր
գնացքը այն գծով, բարեհաջող տեղերում ժամը յո-
թանասուն վերստ կարելով:

Վերադարձին՝ Մոսկվայի ճանապարհին գնացքը
կանգ առավ՝ յերկաթուղագծի գլխավոր արհեստանոց-
ների առաջ:

Առավոտյան դռնում ելին շահկները. Պրոտիցինը վեր թռավ, ու խոր ու լուռ ականջ եր դնում շահկների վռնոցին, և անսպասելի կերպով զարթեց ու սրտին զիսկավ կարոտի զգացմունք դեպի ինչ վոր մի բանի, վոր մնացել եր յետ, բայց վորը սակայն դեռ շարունակում եր ապրել նրա մեջ և ընկերական վողջւոյնով կանչել:

Շշականերն անվերջ կանչում եյին՝

— ဇာဏ်-ဓာတု-နိမိတ်-ပစ္စည်း-အား

Յեւ ավելի լայն եր ճեղքվում յերկինքն այն տեղում, վորտեղից դուրս եր գալիս արևը:

Բոլոր վերջին ապրումները չքացան, հոգին թե-
թևացավ և մի դուրեկան ջերմություն մտավ կուրծքը:

Անցավ մտքովր՝ խորր չազդեյով՝ Վարիան:

Ամբողջ ճանապարհին նրան այնքան էլ չէր հիշում:

Նախկին դարձնի սրտում վոչինչ չէր մնացել, բացի տարակուսանքից...

Մտածում եր. եդ մարդը կար, չմտավ իր հոգումեջ և նա այնպես հեռու յեր և ոտար:

Ոտար, — այդ գիտակցությունն եր վոր միշտ անբուժում եր ու կար, յերևի դրանից եր վոր բավարարություն չէր գգում նա:

Պլոտիցիներ հանկարծ սթափվեց, շտապեց, զգալով այն, ինչ վոր հինգ տարի սրանից առաջ, յերբ հագնելով քրտնատար ու ածխափոշու բաձկոնը, քայլում եր դեպի արհեստանոցը, գնալիս ուտելով, շտապելով հասնել գործի սկզբին:

Բաղիւսեց հարեան կուպեն, զարթեցրեց քարտուղարին:

— Ասացե՛ք յես պատրաստ եմ, թող հավաքվեն: Կես ժամ անցած, շտապ մի բաժակ թեյ կուտալուց հետո գնում եյին հորանջելով պետերը, մեծ մասամբ հին ինժինեբները պաշտոնական հագուստներով, առաջվա պես հղկված, սառը և խիստ արտահայտությունը դեմքերին:

Գնում ու գազազած մրթմրթում եյին իրարու.

— Ուվվե՛հ, ի՞նչ շտապ բան կար:

— Սատանան գիտի, ես կես գիշերին...

— Դե, ախար, «նաչալստվոն» ե, չե՞...

— Հապա մի տեսե՛ք թե ինչպես ե Սարինինը սողում:

— Հասկանալի չե, իրեն բարեկամ ե շինելու:

Իսկ Պլոտիցինն իր հաստատ ու լայն քայլվածքով

գնում եր դեպի արհեստանոցները: Մնացյալները իրար յետևից շարված շտապում եյին հասնել նրան:

Պլոտիցիներ սուզվեց մեքենայական մասի կիսաբաց դռների մեջ:

Վերը առաստաղի տակին սուլելով ու շշալով վազում եյին կաշվե փոկերը, շրջեցնելով անիվները, այդ փոխադրիչ անիվների ու փոկերի շառաչյունների ու աղմուկի միջից Պլոտիցինի ահանջին եր հասնում վոգևորող շարժման ծանոթ յերգը, ստանոկների կտրիչները պտտվելով, խըռխըռացնում եյին ու դուրս նետում մետաղյա տաքացած մանրուկներ ու ժապավեններ:

Անցնելով բաժանմունքներով Պլոտիցինը տեսնում եր իրեն ծանոթ և հարազատ դեմքերը:

Կանգնում եր ստանոկների առաջ, յերկար նայում եր անթարթ և ավելի ու ավելի խորն եր վերապրում անցյալը:

Անցան դարձնոցի առանձին հսկա շենքը, հանկարծ խլացրին զարկերն ու զնգոցը. ինչ վոր անկյունում կատաղի վոռնում եր ուղամաքրիչը:

Յերկու հարյուրի չափ քուրա, պատի յերկարությամբ շարված ծուխ ու կրակ եյին ժայթքում դեպի վեր: Արհեստանոցի մեջ տեղը ծանր մարմինը ցնցելով յերեք շոգեշարժ մուրճեր հերթով գրմիում եյին, նրանց յետևը, շենքի խորքում հրավառ յերախը բացած փոռչացնում եր հալոցարանը:

Չորս կողմը մի տեղից մյուս տեղ եյին վազում բանվորների սև կերպարանքները:

Այս ամբողջ շարժման, զընդոցի և դըրդոցի մեջ ապրում եր ամենահաղթական կորույի վողկորող ուժը։ Պլոտիցիներ զգաց քարածխի ծանոթ ծխի հոտը, ինչ վոր մի բան ջանովն, անցավ խիեց գլուխը և շունչը բռնելով, կոկորդին հասավ։

Յեւ նա չհամբերեց, ընդհուպ մոտեցավ սալին, առավ մուրճահարի ձեռից ծանր պողպատե մեծ մուրճը, թեթև ու հեշտ բարձրացրեց այն, պտտացրեց ձեռքերում, նետեց վերարկուն, առաջ դրավ ձախ վտաքը և պատրաստվեց։

Բարձրահասակ մկանաշատ դարբինը սիրալիր վողջունելով ժպտաց, դուրս հանեց քուրայից շիկացած յերկաթի մի կտոր և հրավիրելով նշան արավ դարկելու, ինքն ընկերակցելով մերկ սալին՝ կարճ հարվածներ խաղով։

Պլոտիցիների մկանները խաղացին, բացվեցին և մեծ մուրճը լայն շրջաններ գծելով, փորձված մուրճահարի ուժով վայր իջավ, ծեփելով ու ամեն մի հարվածով, յերկաթը քառորդ դյույմով տափակացնելով։

Կողքին կիսաշրջանաձև շարվել եր սլիտան, դեմքերին թագնված քմծիծաղն եր վազում։

Պլոտիցիներ դարկերը վերջացնելով, նկատեց այդ ժպիտները, վերարկուն վրան ձգեց և հուզմունքը գսպելով, խորը շունչ առնելով, դարձավ դեպի մուտքը։

Մյուս կողքից, պաշտոնական մունդիրների միջով անցնելով, առաջ յեկավ մի դարբնի հսկայական մարմին և Պլոտիցիներ լսեց նրա ընդհատվող և խռպոտ ձայնը.

— Ալ... Ալյոշա. ընկեր կոմիսար։

Յեա նայեց. դարձյալ նույն մեծ, սակայն ժամանակից ծերացած ու սպիտակած միբուքը, մրի շերտերով, նույն լայն բացած սուր աչքերն ելին...

— Սերգեյիչ, դժև յես։

Շքախումբը տեսավ ինչպես Պլոտիցիների դեմքը ցնցվեց և ծածկվեց բանվորի լայն միբուքի տակ։

Մի բողբոջից հետո Պլոտիցիներ իր ուղեկիցներին կարճ հայտարարեց.

— Խնդրեմ, շարունակեցեք առանց ինձ։

— Գնանք, Սերգեյիչ։

Վազոնի մեջ հասունանում եր ու ձևակերպվում վորոշումը։

Ծերունի Սերգեյիչը շուրջն եր նայում շարունակ ու շոշափում եր շրջապատող իրերը, իսկ Պլոտիցիներ պատի տակը քայլելով գորգի ուղիով, հարցուփորձ եր անում։

— Եդ, դու ինչպես ես ընկել եստեղ, Սերգեյիչ.

— Եհ, Պերմ եյի գնում, Ալյոշա, իմ առաջվա տեղը, Մոսկվայի մոտ ֆնացի, ասացի, արի եստեղ ֆնամ, ճանապարհի ծախքս դգեմ, մեկել հանկարծ քեզ պատահեցի։ Ու քեզ վոր տեսա կողքից, սիրտս վկայեց, տեսնում եմ, հարվածը ծանոթ ե, ավելի մոտեցա, ասի սա Ալեքսեյն ե, վոր կա։ Եդպես ել դուրս եկավ ելի։

— Պերմ եյիր գնում... մոմուաց Պլոտիցիներ. յերևի լավ ե Պերմում հո, Սերգեյիչ։

— Հապա վատ է. Ալյոշա, հոգիս, ամեն տեղ, ուր վոր գնամ, իմ ընտանիքն է, այ հիմա դու և բոլորը մնացածները, վոր բանվորներ են, մերոնք չեն:

— Մերոնք են, մերոնք են:

Ալեքսեյը պահ մի կանգ է առնում, անսպասելի կերպով զարկում է Սերգեյիչի ուսին, նայում է նրա ուղիղ աչքերին և թախծոտ ու կարծես վողորմալից ձայնով ասում է՝

— Սերգեյիչ, տար ինձ, յեղբայր, քեզ հետ մերոնց մոտ...

— Վա... ինչ էս ասում, հապա ետեղ ի՞նչ կլինի — և Սերգեյիչը զարմացած կանգ առավ:

Շատ սուր կերպով զգաց Պլոտիցինը՝ անցյալին վերադառնալու պահանջը, վորը բացատրել յերկար ու բարակ և ենպես՝ վոր Սերգեյիչը հասկանար, չեր կարողանում: Շատ պետք եր խոսել դրա մասին:

Ձեռքով շարժեց ու յետ նայելով ասաց.

— Չահլաս գնաց, Սերգեյիչ:

— Դու սխալ ես, Ալյոշ, ինձ լսիր, մատաղ, հալևորիս, սխալ ես մտածել, նորից խոսեց Սերգեյիչը — հապա քեզ ի՞նչ կասեն:

Պլոտիցինը շվարեց, նրան թվաց թե ծերուկը նրանից խորշում է, դադարել է իրեն առաջվա մուրճահար Ալեքսեյի տեղ գնելուց, սրտին կպավ և շփոթվելով սկսեց համոզել Սերգեյիչին.

— Պետք է հեռանամ: Դիտե՛մ վոր դու ճիշտ ես ասում, միայն գիտես, այ եստեղս է հասել, խեղդում

է, վաթաթվել է ինձ ու խեղդում է: Դու չե՞ վոր ինքդ էս ասում — մերոնց մոտ է հարկավոր գնալ, Սերգեյիչ, մերոնց: Թե վոր ենպես չեղավ, յես կվերադառնամ ետեղ: Դու միտքս մի փոխել տա, վերջը ելի մուրճ խփող եմ դառնալու ու վերադառնալու յե՛մ ու մուրճին եմ կանգնելու, ել ուրիշ բան չգիտեմ:

— Եղպե՛ս, յերկարացրեց Սերգեյիչը: Եղ, ասել է, ուզում ես նորոգվե՛ս: Նու շտո՛ժ, լավ, միայն անպատճառ յեկ եստեղ, արդեն քո տեղն է, որենքով, այ թե ինչ:

X

Շրջագայության դադարների ամբողջ ժամանակ և Մոսկվա գալիս, Պլոտիցինը վագոնից դուրս չգալով, գրում եր, ջնջոտում ու ելի նորից սկսում եր գրել: Վերջին նամակը հասցեագրված եր դորպրոֆսոփի նախագահ ընկեր Յեզորովին:

«Խնդրում եմ, ընկեր Յեզորով, ընկերական ոգնություն անեք. անձամբ հանձնել սույն ծրարը՝ Կենտրոնական Կոմիտե: Յես անցնում եմ արտագրության: Հեռանում եմ ինքս, սեփական անձնական ցանկությամբ:

«Վախենում եմ, վառ այսպիսով յես խախտած լինե՛մ մեր կուսակցական զիսցիպլինան, պատրաստ եմ պատիժը կրելու, բայց և այնպես առաջվա աշխատանքի մեջ մնալ չեմ կարող:

«Յեթե դու մտքովդ անց ես կացնում թե, գուցե նրանից է, վորի մասին սկսել են խոսել, դա ճիշտ

չէ, այնտեղ ամեն ինչ դադարի է և յես պարզապէս
զգովել եմ:

«Ուրիշ յելը չկա, պետք է գործարան դնալ թար-
մանալ, այլապէս յես կկակղեմ և կդառնամ մի հա-
սարակ քաղքենի:

«Զգում եմ թէ ինչպէս եմ հոգնել, պետք է ամ-
բապնդվել, վորպէսզի հետո գամ և մինչև վերջը դի-
մանամ:

«Դարձյալ շատ բան պետք եր ասել, սակայն դու
ինձ կհասկանաս և վորևէ հարցերի դեպքում ինքդ
բացատրիր, խնդրեմ: Չե՞ վոր ինքդ ել բանվոր ես և
քեզ հասկանալի պետք է լինի իմ հեռանալը:

«Դեհ, կարծես բոլորն ասեցի:

«Պինդ սեղմում եմ ձեռքդ»

Ա. Պլոսիցին».

Յերեկոյան Յարոսլավսկի կայարանից մեկնում
եր փոստատարը: Վագոնի բաց պատուհանից սպի-
տակամիրութ ծերունին մեկնում եր թեյամանն ու
կանչում:

— Հապա՛ Ալյոշա, թեյը գցի, ճանփին խմենք:
Հինգ ըոպեյից հետո պլատֆորմի ծածկի տակ հնչեց
որերի զիլ սուլիչը, շոգեկառքը փնչաց, վշշաց և շարժ-
վեց առաջ:

Անցան լապտերները, ուղեսլաքներն ու կայարանի
շենքերը:

Ալեքսեյ Պլոտիցինը ամբողջ կուրծքը դուրս ցցեց
պատուհանից: Վերջին անգամ քաղաքի շրջակաները

թողնելով իր հետևը, սուլեց շշակը և շոգեկառքը
առաջ նետվելով սուզվեց գծի խորը ակոսների մեջ:

Վագոնների անիվները պարզ ասում էին յեր-
կաթին դիպչելով՝ — կամ ես կամ են... կամ ես կամ
են... կամ ես կամ են...

ԱՄԵՆԻՑ ԱՌԱՋ — ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

I

Յերկարավուն, նեղ տուփի նման սպիտակ սենյակը լուռ է ու դատարկ, Ամեն ինչ սպիտակ է այդտեղ — պատերը, առաստաղը, նստարանները, միայն կարմիր է՝ մահուդով ծածկված սեղանը։ Սենյակի վերին ծայրում կարմիր սեղանը դրված է քիչ բարձր, շուրջը մի քանի աթոռներ — անշարժ պահակների նման։ Սեղանն էլ նույնպես միայնակ, անշարժ մնացել էր։ Վերևը՝ չորս ելեքորական ճրագ լուսավորում էր կարմիր մահուդը ցուրտ և պարզ լույսով։

Լայն լուսամուտների յերկար շարքը ձգված է նեղ պատովը մեկ, վոնց վոր զինվորները՝ զորահանդեսին։ Լայն պատուհանների միջից համառորեն սպիտակ սենյակներն է սողում գեկտեմբերյան սև-մութ յերեկոն։ Սակայն ներսը պայծառ է, սենյակի մեջտեղը, նստարանների սպիտակ շարքերի վերը — ևս չորս լույս է վառվում։ Պայծառ լույսը սպիտակ մակարդակների վրա բեկբեկվելով ավելի պայծառ է թվում, իսկ սենյակը՝ էլ ավելի դատարկ։ Ժամանակն ետեղ կարծես սառել, կանգ է առել, մանավանդ վոր ժամացույց էլ չկա։ Միայն հեռու, հարավա-

յքն կողմը, կարմիր սեղանի դիմաց, պատի վրա անորոշ բծով ինչ վոր բան ե փայլում: Մեկի նկարն ե... ո՞վ պետք ե լինի... Լենինը, Մարքսը, Ստալինը, Կալինինը... Անգրադարձող լույսը թույլ չի տալիս դիմագծերը շոկելու: Քիչ վոր մոտենաս՝ կճանաչես — Ենգելսն ե:

Լուռ ե սենյակը, կանգ ե առել ժամանակը: Ծերուկ պահապանը, վոր դռան մոտ դանդաղորեն հատակն ե ավելում, — ինքն ել հենց քարացած անցյալն ե կարծես, ենպես նա ինքնամիտի ե, մտադբաղ, դանդաղկոտ, հանդիստ:

— Ե՛ր նկեր, դուք պահապանն եք:

Ընկերը սկի պահապանի նման չեր կարծես, այլ՝ չին Տարին ե՝ յերկար ու սպիտակ միւրուքով, ավելը ձեռին: Նա խուլ չե, լսեց հարցը, Բայց աչքերը չբարձրացրեց գորշ հատակից:

Հարցնողն ավելի մոտեցավ.

— Ասացեք, ետոր ետեղ ժողով կա՞:

— Պահա — պա — անի՞ն եք հա — ար — ցնում:

— Այո, դ՞ուք եք... Չգիտեմ — ետեղ պիտի լինի ժողովը:

— Պա — հա — պանը յե՞ս եմ:

— Ժողովը ետեղ պետք ե լինի:

— Եստեղ...

— Իսկ յերբ:

— Հենց վոր հատակը սրբեմ, — կլինի:

Հարցնողը նայեց ավելին, հատակին, հայացքովը մեկ չափեց ծերուկին, սուր սենյակը:

— Եղպեա... Ուրեմն յերբ կսկսեն հավաքվել: Ձեզ մոտ կարծես միշտ ուշանում են:

— Մինչե հատակը մաքրելս — կհավաքվեն:

Յերկուսն ել լռեցին: Մեկը շարունակեց ավելը, մյուսը հետաքրքրությամբ մտիկ եր անում նրան:

— Հապա, լսիր, ընկեր պահապան. վո՞րտեղ ե ետեղի ձեր կուլեկտիվի բյուրոն:

— Բյու — բո — սն...

Նա ավելը դրեց վոտների առաջ ե սկսեց պատմել: Պետք եր անցնել բաղի միջով մյուս բազը, հաշորդ կորսվում...

II

Կազմակերպիչը յեկավ կուլեկտիվի բյուրոն. նա յերիտասարդ ե, այնպիսի դեմքով, վորով մեզ մոտ պատկերացնում են «ամիչկայի» պլակատները, ուր յերիտասարդ բանվորը յեռանդուն արտահայտիչ դիմագծերով, դուրս ցցված ծնոտով, իր ձեռքն ե մեկնում հաստամարմին, կլոր սափրված, գանգուր մազերով գյուղացուն՝ կարմիր շապկով, տրեխներով ե այլն:

Միխոնովը (կազմակերպիչի ազգանունն ե) հուզմունքի մեջ ե. այսօր — կուլեկտիվի բյուրոյի վերմունքի մեջ ե. այսօր — նոր ե առաջ քաշված, ընտրությունն ե: Իսկ նա — նոր ե առաջ քաշված, հազիվ յերկու-յերեք ամիս ե, ինչ աշխատում ե... այսօր պետք ե հաշվետու լինի...

Շրջանը պահանջել եր անդամների թիվը ավելացնել կուլեկտիվում. շրջանը տալիս եր իր ծրա-

գիրը կոլլեկտիվի ընդհանուր աշխատանքի համար։ Պետք էր միայն յեռանդուն, բարեխիղճ և անձնավիրությամբ աշխատել այդ սխեմայով — և խնդիրը լուծված կլինի։

Աշխատանքի ընթացքում դժվարություններ, խոչընդոտներ շատ են յեղել։ Ինչպես ամեն մի բանավորական կոլլեկտիվ, գործարանի կոլլեկտիվում էլ մի սովոր լավ կար վոր իր սեփական կարծիքը արտահայտելուց ձեռնպահ էր անում։ Միխոնովի տեսակետով, դրանք վոչ-ակտիվներն էյին։ Պետք էր հաղթահարել այդ պասսիվությունը, բայց միշտ էլ հերթի էյին գրված լինում ավելի կարևոր գործնական խնդիրներ, վորոնք պարզ ու վորոշ կերպով լուծվում էյին շրջկոմի ցուցմունքներով, կազմակերպիչների շրջնային խորհրդակցությունների ղիդեկտիվներով, իսկ դրանից բացի էլի մի շարք բավականին ներքին, տնային գործեր։

Միխոնովը յերկուսուկես ամիս էր ինչ աշխատում էր։ Նրա աշխատանքը կարծես թե հաջող էր։ Միխոնովը յեռանդուն կերպով «կարգավորում» էր։ Յերբ հրատարակվեցին Տրոցկու նամակներն և դա-նազան կողմերից կուսակցականների ահանջներին սկսեցին հասնել ինչ վոր անորոշ լուրեր կուսակցա-կան տարաձայնությունների, ղիսկուսիայի մասին, Միխոնովը շարունակում էր աշխատել առաջվա նման։ Տարաձայնություններն ու ղիսկուսիան դարձան փաստ։ Տարաձայնությունների մասին խոսում էյին

դուռյցներում, գործարանի ճաշարանում, բայց վոչ՝ կոլլեկտիվում ու ժողովներում։ Կոլլեկտիվի պաշտոնա-կան կյանքը դեռևս չեր արտացոլում սկսված ղիս-կուսիան։ Դիսկուսիան կոլլեկտիվում պիտք է տարվեր կազմակերպված, պետք է տարվեր ճիշտ նույն որին ու ժամին, յերբ այդ որն ու ժամը ցույց կտան...

Այսոր — ղիսկուսիան է։ Սակայն ղլխավորն այն է, վոր — Միխոնովը պիտի հաշիվ տար իր տարած աշխատանքի մասին։

III

Ժամը հինգին քառորդ էր պակաս, յերբ կոլլեկ-տիվի բյուրոն յեկավ գեկուցողը. այսոր նա կգեկուցե «նոր կուրսի» մասին՝ քաղբյուրոյի բանաձևերի հի-ման վրա՝ նոր կուս-շինարարության խնդիրների շուրջը։

Զեկուցողը Պետրոգրադի ռայոնական կազմակեր-պիչներից մեկն է։ Մոսկվայի ուպոդղիցիան նրա ռա-յոնում տարած աշխատանքը կգնահատեր իր տեսա-կետից. թե նա արդյոք վորչափ է նպաստում պաշտ-պանելու «պաշտոնական ներկուսակցական ռեժիմը»։ Սակայն մոտիկից ղիտեք նրա ռայոնում տարած աշ-խատանքը, դուք կտեսնեք յերևությների ինքնուրույն իրատանքը, դուք կտեսնեք յերևությների ինքնուրույն լմբռնումն։ Կարդացեք նրա՝ Մոսկվայի և Պիտերի թերթերում տպված հոդվածները — դուք կտեսնեք խիստ, ճշտորոշ հաշիվներ, անվիճելի թվեր, սեփական յեզրակացություններ։ Բայց, այնուամենայնիվ, նա գերադասում է չգրել, այլ խոսել։ Ամեն որ նա ա-յս

կամ այն գործարանում 3-ժամյա գեկուցումներ ե
անում: Նա զգում է, վոր չնայած թվերին և ճշգրիտ
տվյալներին, տպագիր տառերի ձայնը ախուսամենայ-
նիվ գորշ է, ճապաղ, յերկդիմի: Չնայած այդ թվե-
րին, կարելի չէ մոլորվել դիմադրող խորամանկու-
թյունների թղթակույտերի մեջ: Նա գիտե, վոր մաս-
սան կարիք ունի մարդկային կենդանի խոսքի՝ ամբող-
ջովին լցված կուսակցական հավատքի կրակով — դա
տարածախոսությունները լուծելու լավագույն ուղին է:
Նա գիտե, վոր մասսային պետք է մոտիկ հասկանալի ձև,
հարկավոր է կուսակցական չոր թեզիսների մոտեցումը
գործարանային առօրյա կյանքի հարազատ թեմաներին:
Այդ դեպքում ամեն ինչ հասկանալի կլինի:

Նա այդ լավ գիտե: Այդպես է խոսել նա նախան-
ցյալ որը, այդպես է խոսել յերեկ, այդպես էլ պիտի
խոսի այսօր, վաղը, մյուս որը...

Այսօր շատ եր հոգնած: Ամեն որ նա 3 ժամ գե-
կուցում եր: Իսկ կենդանի խոսքն եներգիայի հսկա-
յական լարումն է պահանջում:

Կես ըոպելի չափ նստելով բյուրոյում, գեկուցողը
հարցրեց Միխոնովին.

— Դե, ժամանակն է, գնանք:

Ժողովը նշանակված է 5-ին: Միխոնովը գիտե
այդ: Յերբ գեկուցողը ներս մտավ — Միխոնովը նայեց
ժամացույցին:

Սակայն այժմ նա նորից է հանում իր ժամա-
ցույցը: Նայում է յերկար: Ասում է.

— Դեռ հինգից քառորդ պակաս է.

Ժամանակից քառորդ ժամ առաջ սպիտակ սեն-
յակում դեռ վոչ վոք չի լինի: Իսկ եսօր էլ, բացի
դրանից, ոռճիկ ստանալու որ է: Միխոնովը կան-
խորեն կարգադրություն արեց, վոր ոռճիկների բա-
ժանման ժամանակ կոմունիստներին չսպասեցնեն:
Բայց նա գիտե, վոր այսօր ժողովը սովորականից
ավելի կուշանա:

Սակայն գեկուցողը հոգնել եր: Նա նստած է
գլուխը կախ, և ըստ յերևույթին, բոլորովին չլսեց Միխո-
նովի բառերը՝ «Դեռ ժամը 5-ին քառորդ պակաս է»:

Յերեք ըոպե անց նորից ասաց.

— Հապա, ժամանակն է, գնանք:

Միխոնովը հառաչում է: Սակայն բոլորը վեր են
կենում:

Գնում են...

IV

Սպիտակ սենյակը մի ակնթարթում կենդանա-
նում է. սպիտակ նստարանների միջով ուղղվելով
դեպի միայնակ կարմիր սեղանը, գնում է մարդկանց
մի խումբ, պորտֆելները կոնստակին: Նրանց մեջ
են — կոլլեկտիվի կազմակերպիչը, շրջանային կազմա-
կերպիչը, մարքսիստական խմբակի դասախոսը, և ելի
յերկու - յերեք հոգի...

Սպիտակ սենյակին իսկույն լցվեց մարդկանցով:
Ներս էլին մտնում մեկ-մեկ, հետո իրար յեանից,

արագ-արագ ուրախ խմբերով, ապա նորից մեկ-մեկ: Յերիտասարդությունը նստում եր կարմիր սեղանին մոտիկ, մորուքավորները թիկն ելին տալիս յետևում: Կանայք — թվով տասներմեկ հոգի — նստել են յուրահատուկ կնավարի, խմբակներով:

Զեկուցողը վեր կացավ, սպիտակ սրահը հանդարտվեց, — ամբոխը փոխվեց կոլլեկտիվի:

Ինչ վոր մի մեծ քամի կարծես ցրեց թեթևամիտ խոսակցությունները — կաթի, շաքարի, յուղի, իրենց մանր-մունը կարիքների մասին. փոխվեց սենյակը, փոխվեցին մարդիկ, դեմքերը, դիրքները, չկա այլևս հոգնածությունը, մախորկայի ծխի մեջ ցրվեց սպասումի ձանձրույթը, ուղղվեցին ուսերը, ձգվեցին մկանները, սրվեց միտքը:

Այնտեղ, յերրորդ շարքում սառած-նստել են միևնույն դիրքում վեց մարդ: Նստել են կողք կողքի, գլուխները քաշ արել, ձեռքները հենել կզակներին, լռել: Իսկ աչքները ուշադրությամբ հարել գեկուցողին: Յեվ բոլոր ֆնացածներն էլ լռել են: Զեկուցողի հոգնած ձայնը խառնվեց խուլ թանձր լռության մեջ: Ուզում ե լսել գեթ վորևե բացականչություն յեթե վոչ հաստատման, հավանության ապա դո՛նե առարկության: Զեկուցողը մի քանի ֆուգներ բաց թողեց հարցերի ձևով — լուռ են: Զեկուցողը խոսում ե Կենտկոմի դիրքի մասին:

— ... Կանգ չեմ առնի դրա վրա: Դա պարզ ե մեր կուսակցական մասսային, հասկանալի յե:

Լսում են: Լուռ են:

— ... Դրա համար ել կարծում եմ, վոր մեր կոլլեկտիվի անդամները ծանոթ են դրան...

Լսում են, և լռում:

Ընդամենը վաթսուեն հոգի յեն. վաթսուեն միավոր: Նրանք լսում են և առայժմ լռում: Կուսակցությունը, դասակարգը, յերկիրը, պատմությունը, — այսոր նրանց կարծիքն են հարցնում: Կուսակցությունը գիտե, վոր նրանք հասունացել են: Նրանք իրենք ել գիտեն այդ: Այս վերջին տարիների ընթացքում շատ-շատերի մեջ հաստատվել ե ու ամրացվել այն զգացմունքը, վորով իրենց զգում են վոչ թե իբրև առանձին միավոր, այլ միավոր՝ միլիոնի մեջ. այդ բանն ավելացնում ե պատասխանատվությունը վոչ միայն իրեն, այլ ամբողջի համար: Այս զգացմունքով, այս պատասխանատվությամբ այլևս նեղ են թվում հին ներկուսակցականության շրջանակները: Սակայն նախ քան վորևե նոր բան ընդունելը, հարկավոր ե պարզ հասկանալ այն, պետք ե լսել բոլորը մինչև վերջ:

Յեվ նրանք լսում են ու լռում:

«... Ընդհանուր մայր Ռիկի-ի ներսից դուրս կգան տարբեր ֆրակցիաներ և խմբավորումներ, և այն ժամանակ կգա բոյլշևիզմի ինքնալիկվիդացիայի ժամը և իսկական գեմոկրատիզմի թագավորությունը...»

Զեկուցողը բերում ե այս կտորը և հոգնած բացականչում.

— Ահա թե ինչպես են խոսում մեր թշնամիները:

Նա պարզաբանում է «քննադատության կոլլեկտիվ ձայնը» ֆուզը, յերկար և համոզեցուցիչ կերպով կանգ է առնում միամիտ հավատքի վրա դեպի «զաղափարական խմբավորումները...»: Խուլ, թանձր լռությունը խախտվում է, լավում են հավանության ձայներ.

— ...Ասում են, թե կուսակցությունն ապրում է չտեսնված կրիզիս, կուսակցությունը հիվանդ է, վոչ մի առողջ տեղ չկա... Այդպես է արդյոք:

Յեվ մեկը տեղից.

— Վոչ:

— ...Ահա, ընկերներ, Իլյիչի պլատֆորմը... — զեկուցողը վերցնում է կարմիր սեղանից ինչ վոր մի գիրք և արագ թերթում: Նա կանգնած է թեք, գրքի վրա կռացած, — ահա... ահա...

— Գտա: Ահա եստեղ է:

Նա խոսում է Իլյիչի պարզ և հասարակ բառերով: Մոտ 5 րոպեյի չափ կարդում է:

Գիրքը մի կողմ դրեց:

— ...Վոչ, կուսակցությունը հիվանդ չէ. կուսակցությունը անհույս կրիզիս չի ապրում: Արդյոք, ընկերներ, կուսակցությունը կրիզիսի մեջ է, — այնպիսի կրիզիս, վորից դուրս գալը անհնար լինի:

— Վոչ:

— Վոչ:

— Վոչ:

— ...Վոչ. կուսակցությունը հիվանդ չէ: Բանավորության ապադասակարգայնացման պրոցեսը կանգ

է առել... Դա, ընկերներ, կրիզիսի նշան չէ... Դա աճման նշան է...

— Այո. այո. կուսակցությունը հիվանդ չէ:

— Կուսակցությունն աճում է:

— Այո. այո. այո:

— ...Մենք ավելի հասունացել ենք, հարուստ ենք փորձով ու տպավորություններով:

Լուսամուտի մոտ ձախ կողմից բարձրանում է մի ծերունի: Ընդհատում է զեկուցողին:

— Կուսակցությունը հիվանդ չէ. ի՞նչ բան է կուսակցությունը... Ավելի լավ է թող մաս-մաս լինին ֆրակցիաներ և խմբավորումներ կազմողները, քան թե կուսակցությունը քայքայվի... Ահա թե ինչ եմ ասում, ընկերներ...

V

Վեր կացավ Միխոնովը:

— Ընկերներ, ո՞վ է ուզում զեկուցման առթիվ արտահայտվել.

Սպիտակ սենյակը, վոր զեկուցման կեսից թընդում էր համակրանքի բացականչություններով, հավանություններով, հարցերով — հանկարծ խաղաղվեց:

Միխոնովը ժպտաց և բոլորին աչքով արեց:

— Ընկեր Գորբիլյեվ, դուք, կարծեմ ուզում եյիք:

Ընկեր Գորբիլյեվը ամենևին չէր ուզում: Բայց ընկեր Միխոնովը շատ լավ է ճանաչում ընկեր Գորբիլյեվին: Ընկեր Գորբիլյեվը այսպիսիներից է. —

Նստում ե ընկեր Գորբելյեվը և հանդարտ լսում ե վորևե գեկուցում: Հանկարծ ընկեր Գորբելյեվի հարե-վանին գեկուցման մեջ վորևե տեղը դուր չի գալիս: Նա թեքվում ե դեպի ընկեր Գորբելյեվի ախանջը և փափսում:

— Սպասիր — թող վերջացնի, յես նրան մի լավ ուտեցնեմ:

Ընկեր Գորբելյեվը անմիջապես վեր կըթռչեր.

— Թույլ տուր նրան «ուտեցնեմ»: Յես լավ կուտեցնեմ:

— Յես լավ կուտեցնեմ:

— Ձե, յես:

— Ձե, յես:

— Քեզ ասում եմ՝ յես ավելի լավ «կուտեցնեմ»:

Յեվ ելի Գորբելյեվին ե մնում «ուտեցնելու» իրավունքը:

Բացի այդ, ամեն մի գեկուցումից հետո ընկեր Գորբելյեվն ե անպայման առաջին դուրս յեկողը: Ընկերները Գորբելյեվի մասին ասում են.

— Նա — պատենաովաննի դուրս յեկող ե:

Բայց ետր ընկեր Գորբելյեվը «նազ եր անում» կամ թե պարզապես «քեֆը խարաբ» եր: Ընկեր Գորբելյեվը դուրս յեկավ և ընկճված հայտարարեց.

— Ի՞նչ ե, ընկերներ, միթե յես պատենաովաննի դուրս յեկող եմ, ինչ ե:

— Նստիր. — գոռաց նրա կողմը մի խոշոր, լամ-փաշ մարդ, և ինքը դուրս յեկավ առաջ:

— Ընկերներ, թող չկարծեն վոր մենք պասսիվ ենք, — խոսեց նա նախատինքով. — Ձե վոր մենք ասելու բան ունենք, ինչո՞ւ ենք լուռ կացել, — Հը՞:

Սակայն խոշոր, լամփաշ մարդը սխալվում եր. իրոք վոր ասելու բան չկար: Պարզ յերևում եր, վոր կոլլեկտիվը լիովին համաձայն եր գեկուցողի հետ:

Խոշոր, դանդաղկոտ մարդը թողեց իր նախա-տինքը և գոհունակությամբ իր տեղը նստեց:

Գորբելյեվը նրան ուղեկցեց գրգռված հայացքով: Մի րոպե նստեց և ել չհամբերեց, դուրս յեկավ ամբիոն.

— Ընկերներ. իհարկ ե, յես շատ ասելիք չունեմ. իմ միտս ե գալիս հենց անցածը, մասնավորապես քսան մեկ թվին, — վեճն ու թայֆաբազուլթյունը. հաշ-տուլթյան ինդիքն եր մեր առաջ: Խնդիրը այս եր — կնքել Բրեստ-Լիտովսկու դաշնագիրը: Յեվ յեթե այժմ թույլատրենք խմբավորումները, ապա... — Նա դառ-նությամբ բռունցքը թափ տվեց: — Պարզ ե, ընկեր-ներ, վե՛չ մի խմբավորում. ինչպես վոր Կենտկոմն ե առաջարկել — դա մեզ համար որենք ե:

Միխայիլը ուրախ հայացքով նրան ճամբու դրեց իր տեղը: Նա գոհ եր. ճառախոսները դուրս ելին թռչում, գնդացիների գնատակների պես, — մեկը, մյուսը, յերրորդը, չորրորդը... տասերորդը: Լուռ մեկը յե-տեի շարքերից ձայն ստացավ: Առաջ անցավ ու սկսեց.

— Յես համեմատում եմ կուսակցությունը հենց իմ աղջկա հետ: Հարցնում եմ կնկանիցս: «Այ կնիկ, ինչի՞ ե հիվանդ աղջիկս». —

«Նրանից, — վոր նա աճում է»:

Յեւ կամաց սուղվեց իր տեղը: Բոլորը միանգամից ծիծաղեցին — ենպես վոր՝ պատի վրայից, մախորկայի կապույտ ծխի միջից ենգելան ել ժպտաց:

Նորից ելին դուրս գալիս: Նորից խոսում, — խոսում զանազան հարցերի շուրջը: Վերջացնում ելին միևնույն խոսքով.

— Ամենից առաջ — կուսակցական միասնակա-
նությունը:

ՀԻՆԳ ՀԱՐՅՈՒՐ ՀԱԶԱՐ

I

Հազար ինն հարյուր քսան յերկու թվի մարտ ամսի գիշերը «Պետրոգրադ — Մոսկվա» արագ գնացքը մի ժամվա ընթացքում վաթսու վերստ եր կտրում: Վաթսու վերստ... Մթաղին, վորպես ուրվականներ, առաջ են վազում գունատ դաշտերը ձյունապատ թիկնոցներով և պեծին են տալիս: Յեւ նրանց վերեր խավարն ել այլ է՝ կապտավուն ու կենդանի:

Շոգեշարժը մոնչում է յերկաթե ձայնով: Շոգեշարժը խելագարված առաջ է ընթանում գունատ տափարակի վրա, գիշերով և քամու միջով: Շոգեշարժից թափվում են խոշոր, կարմիր կայծեր: Կայծերը սրընթաց ձյունն են խրվում, յերկար չեն հանգչում: Խավարի մեջ խուլորեն սուլում են հեռագրային սյու-
ները, հատ-հատ ծառերը, պահապանների հյուղերը, վորոնց պատահաններում կանաչ լույս է յերևում: Ձյունապատ թիկնոցների վրա միգասքող յերևում են անտառների սիլուետները: Այնտեղ՝ նրանց միջև գաղտուկ ծածկվել են գյուղերը — հազար տարեկան գյուղերը, համառ և կուչ յեկած, վորոնք այժմ յեփ-
վում են հեղափոխության կաթսայում:

Գնացքը մոնչում է յերկաթե ձայնով: Գնացքը խե-
լագարված առաջ է ընթանում գունատ տափարակի վրա:
Վագոնները կարծես թռչում են, նետվում, դեն ընկ-
նում: Վագոնների տակ անիվների յերկաթե մրրիկ է,
ձայլթյուն, դղրդոց, շաշյուն, յերկաթը յերկաթին է
զարկում: Գնացքը անթիվ մկաններ ունի և ամեն մի
մկանը տաքացել է: Գնացքը խելագարված է:

Իսկ միացուցիչ ասպարները վրա, յերկու վագոն-
ների միջև՝ մի մարդ է կանգնած: Կաշվե կոռուսիկին
դիպչում են խոշոր, կարմիր կայծերը, բայց այդ
մարդը չի նկատում. կողքից անցնում են, գնում
գունատ դաշտերը ձյունապատ թիկնոցներով, բայց
այդ մարդը չի նկատում: Նրա ձեռները հպվեցին
յերկաթե բռնատեղերին հենց այնպես, ինչպես կո-
կորդին: Բռնատեղերը մատների տակ ջղաձգաբար
զալարվում են: Վոտների տակ ջղաձգորեն զալար-
վում է յերկաթե ասպարը: Մարդուն կարծես գցում
է, նետում, պոկում: Իսկ նա անգիտակցորեն, բնագ-
դորեն, համառորեն դիմադրում է և դիմադրելիս՝
ընդամանում: Յերեսին քամին է խփում: Յածից՝
վագոնի տակից անիվների յերկաթե մրրիկն է: Ուժից
վեր պայքարից մարդու սիրտը ձգվում է, ձրգ-
ձգվում՝ ուտինի նման: Ներսից տարերայինն է բարձ-
րանում: Տարերայինը թնդացող արյան մեջ արշա-
վում է, սլոզում է աչքերը, կուրացնում ուղեղը:

Մի ժամ ու կես առաջ նա կուպեյից դուրս յե-
կավ վագոնի սրահակը: Կուպեյում լավ եր, լույս և

տաք: Բազմոցի վրա նստած եր քառասուն տարեկան
բժիշկը: Քառասուն տարեկան բժիշկը կաշվե կոռու-
սիկ հագած մարդու հետ, ընկեր Բորիսի հետ, վոր
Սմոլնիյից պաշտոնեյական գործողղման եր գնում,
յերկար ու բարակ, խառնափթոր, արբշիռ ոռոսական
զրույցներ եր անում:

II

Յերկար ու բարակ, խառնափթոր, արբշիռ ոռո-
սական զրույցներ — հեղափոխության մասին, դյու-
ղացիների, տերտերների, ապրուստի հացի մասին:
Պատուհանից գիշերն է յերևում: Գնացքը խուլ և
արագ է ընթանում: Պատուհանի մյուս կողմը անց-
նում են ձյունապատ դաշտերը գունատ թիկնոցնե-
րով: Կուպեյում ելեկտրականության լույսը հավասար
է լուսավորում: Հավասար լույսի ժամանակ ամեն
ինչ հավասար է և մեղմորեն տատանվում է: Բժիշկ
Նիկոլայեվի խոսքերը արբշիռ են և անկեղծ, իսկ շարժ-
մունքները անհավասար և արագ: Բժիշկ Նիկոլայե-
վին մի սխալմունք է անհանգստացնում: — Մեր հե-
ղափոխության մեջ յեղած սխալմունքը, — ինչպես
արտահայտվում է բժիշկ Նիկոլայեվը:

— Հա, հա, հա, սխալմունք է, ասում եմ ձեզ,
անպայման սխալմունք է տեղի ունեցել մեր հեղա-
փոխության ժամանակ...

— Վորպիսի, վորպիսի. մարդավարի ասացեք:

Յեվ ընկեր Բորիսը, վոր Սմոլնիյից պաշտոնեյական գործուղուման ե գնում, հանգստորեն նայում ե բժշկի վրա:

Բժիշկը չի պատասխանում: Բժիշկը անձայն պոռչներն ե շարժում ե անմիտ նայում ե հատակին: Ընկեր Բորիսը քնել ե ուզում:

Գնացքը խուլ ե արագ ե ընթանում:

Հարցրեց բժիշկը՝

— Դեպի Մոսկվա...

Ընկեր Բորիսը բաց ե անում աչքերը: Բժիշկը բազմոցից կռնում ե դեպի նա ե դեմ ե նայում: Տարորինակ հայացք... Աչքերը նեղ են ե սուր արտահայտությամբ, կարծես նոր գրչածայր, ե լցված են կայծերով: Ընկեր Բորիսը դիտմամբ անշարժ ե նրատած. նրա մարմինը յետ ե ընկել բազմոցի մեջքին, ուսերը — խաչած:

— Վճճ Մոսկվա...

Պատասխանը չոր ե ե աննկատելի ծաղրական:

Ընկեր Բորիսը դարձյալ փակում ե աչքերը:

Իսկ բժիշկը հանկարծ զվարթ ե դառնում: Յեւրեսը հիմարանում ե:

— Իսկ ուր...

«Մի տես, վորչափ անքաղաքավարի յե» — մտածեց ընկեր Բորիսը: Աչքերը չբացանելով պատասխանում ե՝

— Վոլգայի կողմերը:

— Յես ել Վոլգայի կողմերը, — ավելի զվարթ հայտարարում ե բժիշկը:

— Ինչո՞ւ եք ուրախանում, — հարցնում ե Բորիսը, տակավին աչքերը բացելով ե ավելի ուշադրությամբ ե քմծիծաղ դիտելով բժշկին: Այդ քմծիծաղը վոչ թե բժշկին եր ուղղված, այլ իրեն:

«Ինչո՞ւ եմ յես նրա հետ ժամանակ կորցնում: Աշխատել, թե քնել, — մտածում ե ընկեր Բորիսը ե ծուռ աչքով նայում ե իր պորտֆելի վրա, վոր նրա կողքին ե: — Հեղափոխությունը դրան կերել ե... Ինտելիգենտ... փթած»:

Բժիշկը քմծիծաղ ընդհատում ե՝

— Ինչո՞ւ յեմ ուրախանում... չեմ ուրախանում, սիրելի ընկեր, այլ վշտացած եմ, վշտացած... Վշտանում եմ ձեր սխալմունքի համար... Հա, հա, հա... սխալմունք...

Լռություն:

— Տա՛, տա՛, տա՛, — զարկում են անիվները: Ելեք՝ արականության պաղ լույսը ընկնում ե բժշկի քառակուսի ճաղատ գլխի վրա: Քառակուսի ճաղատ գլուխը ճոճվում ե պաղ լույսի մեջ, հարբածի նման, շատ մոտ՝ ընկեր Բորիսի աչքերի առաջ: Ընկեր Բորիսը քնել չի կարողանում. քառակուսի ճաղատը գլուխը փարոսի նման ճերմակ լույս ե տարածում, ստվերում՝ նեղ ե սրածայր, վորպես նոր գրչածայր աչքերը, ականջները ձանձրացնում ե փնթիւնթոցը — «սխալմունք, սխալմունք»: Յեվ ընկեր Բորիսը զայրանում ե: Ընկեր Բորիսը զուսպ ե դժգոհ բացականչում ե.

— Ի՞նչ տեսակ սխալմունք: Կխոսե՞ք շնորքով թե՞ վոչ...

Բժիշկը կամացուկ փնիփնթում է.

— Այո, այո, ուզում եք իմանալ... Շատ ախորժ է, չափազանց ախորժ է զրուցել... Ինչպիսի՞, — հանկարծ զայրանում է բժիշկը:

— Ու՛վ, մինուտ ունեցող իմաստուններ! Համաշխարհային ճարտարապետներ: Ինքներդ պիտի իմանաք, ինքներդ...

— Ձե՛նք իմանում, — դանդաղորեն ընդհատում է ընկեր Բորիսը և վճռականորեն վեր է կենում, քնի պատրաստվելով:

Բժիշկի դեմքը վախ է արտահայտում: Բացի վախից, ընկեր Բորիսին շատ է դարմացնում առանձին գծերի արտահայտության մեջ նկատելի տարրինակ ցրվածությունը: Ընկեր Բորիսը հաստատուն կանգնած է բժշկի առաջ, դրստելով ամուր, քարե ուսերը: Դեմքը հանդիստ է և արտահայտում է քնաթաթախ ձանձրությ: Իսկ բժիշկի նայվածքը տենդոտ է, հարբած, անշարժ: Հանկարծ բժիշկը շարժեց ձեռքերը, անհանդիստ շարժվեց բազմոցի վրա:

— Սպասեցե՛ք, մի քիչ սպասե՛ք: Ի՞նչ տաքաբյո՛ւնն էք: Հավատացե՛ք, յերեք տարի այդ սխալմունքն էյի վորոնում... Դուք անա բարկանում եք, չեք հավատում: Իսկ սիրտս ցավում է: Նա զգում եր, վոր մի սխալմունք կա...

Բժիշկի այտերը ավելի վառ են կարմրում: Վառ կարմրությունը զրավում է: Ընկեր Բորիսը իր հայացքը նետեց այդ կարմրության վրա. աչքերը ուղղում է բժիշկի աչքերին և շատ չոր ու ցամաք ընդհատում:

— Դուք, բժիշկ, հարբած եք:

Բժիշկը պապանձվում է:

Բժիշկի լղար ուսերը կուչ յեկան. նա տատանվում է ելեկտրականության հավասար լույսի մեջ: Նրա կուրծքը՝ ճնճողակի մի վանդակ, վոր ծածկված է հնոտիներով: Ընկեր Բորիսը դեմը նստած ծխում է և մտածում. «Մանիսկ է, ի՞նչ է: Սատանան գիտե: Ի՞նչ սխալմունք», — ընկեր Բորիսը զգում է, վոր ինչ մի անախորժ բան անցնում է նրա մեջքի և ուսերի վրայով: Նա մարքսիստի գտված ուղեղի տեր է — և զգացողությունը կրկնակի անախորժ է: Ընկեր Բորիսը բարկացած զրստում է ամուր ուսերը: Նա բժշկից խոշոր է, — կուրծքը, ձեռները, ուսերը — այդ բոլորը պատած է կաշվե կուռտիկով: Բժիշկը շարունակ լուռ է:

Վերջապես, ասում է կամաց, առանց ծիծաղելու, կարծես ծեծում է.

— Հարբած: Ծիշտ վոր հարբած եմ: Սակայն յես չեյի կարողանա ուրիշին հենց այսպես ասել: Ափսոս վոր յես ուռւ մարդ եմ: Իսկ դուք անա այդպես չեք: Դուք ամենքդ ել այդպիսիները չեք... բայց այդ՝ ձեր ուժի հետևանքը չի, այլ ձեր թուլության:

— Ի՞նչ տեսակ սխալմունք: Կխոսե՞ք շնորքով թե՞ վոչ...

Բժիշկը կամացուկ փնփնթում է.

— Այո, այո, ուզում եք իմանալ... Շատ ախորժ է, չափազանց ախորժ է զրուցել... Ինչպիսի՞նք, — հանկարծ գայրանում է բժիշկը:

— Ու՛վ, մինուտ ունեցող իմաստուններ! Համաշխարհային ճարտարապետներ: Ինքներդ պիտի իմանաք, ինքներդ...

— Ձենք իմանում, — դանդաղորեն ընդհատում է ընկեր Բորիսը և վճռականորեն վեր է կենում, քնի պատրաստվելով:

Բժիշկի դեմքը վախ է արտահայտում: Բացի վախից, ընկեր Բորիսին շատ է դարձացնում առանձին գծերի արտահայտության մեջ նկատելի տարրերնակ ցրվածությունը: Ընկեր Բորիսը հաստատուն կանգնած է բժշկի առաջ, դրստելով ամուր, քարե ուսերը: Դեմքը հանգիստ է և արտահայտում է քնաթաթախ ձանձրույթ: Իսկ բժիշկի նայվածքը տենդոտ է, հարբած, անշարժ: Հանկարծ բժիշկը շարժեց ձեռքերը, անհանգիստ շարժվեց բազմոցի վրա:

— Սպասեցե՛ք, մի քիչ սպասե՛ք: Ի՞նչ տաքաբյուրն էք: Հալատացե՛ք, յերեք տարի այդ սխալմունքն էյի վորոնում... Դուք ահա բարկանում եք, չեք հավատում: Իսկ սիրտս ցավում է: Նա զգում էր, վոր մի սխալմունք կա...

Բժիշկի այտերը ավելի վառ են կարմրում: Վառ կարմրությունը զրավում է: Ընկեր Բորիսը իր հայացքը նետեց այդ կարմրության վրա. աչքերը ուղղում է բժիշկի աչքերին և շատ չոր ու ցամաք ընդհատում.

— Դուք, բժիշկ, հարբած եք:

Բժիշկը պապանձվում է:

Բժիշկի լղար ուսերը կուչ յեկան. նա տատանվում է ելեկտրականության հավասար լույսի մեջ: Նրա կուրծքը՝ ճնճողակի մի վանդակ, վոր ծածկված է հնոախներով: Ընկեր Բորիսը դեմը նստած ծխում է և մտածում. «Մանիսի՞կ է, ի՞նչ է: Ստատանան գիտե՞ք: Ի՞նչ սխալմունք», — ընկեր Բորիսը զգում է, վոր ինչ մի անախորժ բան անցնում է նրա մեջքի և ուսերի վրայով: Նա մարքսիստի գտված ուղեղի տեր է — և զգացողությունը կրկնակի անախորժ է: Ընկեր Բորիսը բարկացած դրստում է ամուր ուսերը: Նա բժիշկից խոշոր է, — կուրծքը, ձեռները, ուսերը — այդ բոլորը պատած է կաշվե կուռտիկով: Բժիշկը շարունակ լռում է:

Վերջապես, ասում է կամաց, առանց ծիծաղելու, կարծես ծեծում է.

— Հարբած: Ճիշտ վոր հարբած եմ: Սակայն յես չեյի կարողանա ուրիշին հենց այսպես ասել: Ափսոս վոր յես ոռւս մարդ եմ: Իսկ դուք ահա այդպես չեք: Դուք ամենքդ ել այդպիսիները չեք... Բայց այդ՝ ձեր ուժի հետևանքը չի, այլ ձեր թուլություն:

Ընկեր Բորիսը լուռ է։ Նա չի ուզում բժշկին վոչ մի հարց տալ։ Սպասում է, յերբ բժիշկը ինքը կասի։ Իսկ բժիշկը, պատասխանի չսպասելով, գվարթորեն ծիծաղում է և իր ձեռները կատվի շարժվածքով, վորպես թաթեր, դնում է ընկեր Բորիսի ծնկների վրա։

— Հարբած։ Հա... Իսկ ի՞նչպես եք զուր, թանկազին ընկեր, յենթադրում։ Ինչպիսի՞ հեղափոխություն է տեղի ունեցել Ռուսաստանում։ Դաս-ս-ս-ս-կարգային, բ-բանվորական, պր-րոլետարական։ Ասացե՛ք, խնդրեմ...

Բժշկի միտքը պարզ է։ Ընկեր Բորիսը մի ակնթարթում ըմբռնում է այդ միտքը և ակամա ծիծաղում։ Ծիծաղելով ել պատասխանում է.

— Այդպես, այդպես... Դիտե՛ք, բժիշկ, այն, ինչ վոր դուք մտածում եք — ախմախ բան է։

Բժիշկը բազմոցից վեր է թռչում և գրգռված պատասխանում.

— Ախմախ բան։ Լավ ասացիք, չափազանց լավ։ Սակայն թույլ տվե՛ք չհավատալ. — դա ասված է պարտադրորեն։ Ստիպված եյիք։ Առաջուց ինձ հայտնի յե։ Այո։ Թույլ տվե՛ք պարզամտորեն տեղեկանալ՝ քանի՞ տարեկան եք։

Ընկեր Բորիսը իր դեմքին լուրջ արտահայտություն է տալիս և պատասխանում.

— Քանի տարեկան — քսանութ։

— Քսանութ — տենդոտ գոչում է բժիշկը։ Քսանութ, իսկ յես՝ քառասուն։ Ընդգծում եմ առանց դա-

տապարտելու։ Չէ։ Պարտավորությունը հասկանալի յե։ Հարբած։ Ախմախ բան։ Դուք խիստ մարդիկ եք, սարսափելի։ Գոնե դա ուժից լիներ, բայց դա թուլությունիցն է։ Թուլությունից, թուլությունից դուք պարտավոր եք ձեր հեղափոխությունը ընդունել բանավորականի տեղ։ Պարտավոր եք։ Յեվ յես հավանություն եմ տալիս։ Զգում եմ, հասկանում, վոր ձեր ճակատը դիպել է սխալմունքին... կանգնեցե՛ք... ցանկանում եմ... ահա... — բժշկի ձայնը սկսեց կտրվել...

— ... Թոռների համար, թոռների... Հեղափոխությունը վոչ-բանվորական կթվա։ Ռամկական վոգու հոտ կունենա... քառասուն տարի... պատմական հեռանկար... ափսոսում եմ...

Բժիշկը խեղդվում էր։ Ողի կարիք եր գգում։ Ընկեր Բորիսը սպասեց և ապա հարցրեց.

— Ռամկական վոգի։

— Հա, հա, ռամկական վոգի։ Խավար։ Անթափանցելի։ Ո՛յ, ո՛յ — վնասակար վոգի։ Պրոլետարականը, սոցիալիստականը կխեղդվի։ Յեվ դուք շնչասպառ կլինեք։ Դրա համար ել ձեզ խղճում եմ և սիրում։ Կստակե՛ք, կգամ ձեր գերեզմանի մոտ և կյերկը պագեմ։ Այն ժամանակ և անգլթությունը կարդարացնեմ։ Հուզմունքով, արտասուքներով կմտաբերեմ թե ինչպես յերեսիս խփեցի՛ք՝ հարբած, ախմախ բան... Իսկ այժմ յես ատում եմ, ատում։ Իմ Ռուսաստանը, հարազատ, ռուսական... Ռուսաստանը ուզում եք ձեր յետևից քարշ տալ։ Ինչո՞ւ, ասացե՛ք, ինչո՞ւ։ Ինչո՞ւ։

Թող նա անմիտ, տխուր, խավար լինի: Բայց դուք նրա հոգին, ուռս հոգին, ոտարի ձեկն եք հարմարեցնում: Սրտի տեղ մեքենա: Սուրբ տրուփյունի տեղ մեքենայացում: Մինչդեռ դա կորստաբեր է, մահացնում: Հասկանո՞ւմ եք արդյոք, կորստաբեր: Մահացնում է: Սատկող Յեվրոպան բուժում էք Ռուսաստանի միջոցով... ասում եմ... Գիտե՞ք յես ինչ կանեյի:

— Գիտեմ, — սառնասիրտ ասում է ընկեր Բորիսը, միայն պոռչները շարժելով:

— Յես... յես կավերեյի ձեր Մոսկվան... բոլորը, բոլորը՝ և Կրեմլը, և անգամ Վասիլիյ Բլաթեննիյի հինավուրց տաճարը: Կկտրեյի կհանեյի այդ մեքենայացրած սիրտը և հինգհարյուր հազար խաչ կկանգնեցնեյի: Իսկ խաչերի վրա ձեզ կխաչեյի, հինգ հարյուր հազար մարդ... ամենքիդ՝ մինչ վերջինը: Յեվ մահագրուլթյուն կկախեյի, վոր բոլոր յերկրներին տեսանելի լիներ, անգամ մոլորակներին. «Այստեղ խաչված են հինգհարյուր հազար նոր քրիստոսներ, վորոնք փոքր մի սխալմունք են արել, — գիտեք, հենց այն, վոր յերկու հազար տարի առաջ տեղի յե ունեցել, — և ապա՝ ժողովուրդներ, յեկեք և յերկրպագեցեք»: Յեվ գիտեմ, վոր կգային և կյերկրպագեյին: Յեվ յես առաջինը կգայի: Ամենքն ել կյերկրպագեյին իրենց հազարտարեկան չիրականացած յերազանքին... Ձե՞ վոր չի կարող, չի կարող նա հավիտյանս իրագործվել: Յես չեմ հավատում: Դա մարդու և իրերի բնության հակառակ է...

Գնացքը խուլ և արագ է ընթանում: Պատուհանի յետևից գունատ շարքերով գունատ թիկնոցներով անցնում են գիշերային դաշտերը: Ընկեր Բորիսը դժկամակով թյամբ ասում է.

— Շարադրեցեք ձեր թեորիան... այսինքն սխալմունքը:

— Ըհը. գիտեյի: Ձեր աչքերը, աչքերը պահանջկոտ են, — հաղթական ձայնով գոչում է բժիշկը:

— Սպասեցեք, դե թույլ տվեք...

— Ձեմ սպասի, չեմ թույլ տա: Աչքերը, ձեր աչքերը պահանջկոտ են: Դեռ յերեկ տեսա, յերբ մտաք: Կենդանի հոգի յե, մտածեցի, կաշվե կուռտիկով: Չափազանց ուրախացա: Կհավատո՞ւք, յերեք տարի յե, վոր չարտահայտված սխալմունքը սիրտս մաշում է: Յավում ե... այստեղ այրում:

III

— Սպասեցեք: Մի բույե, — ասաց բժիշկը:

Բժիշկը ցանցից հանեց հյուսված ճամբորդական դամբյուղը և դուրս հանեց կեսշշանոցը՝ սողային ջրով:

— Տաք խոսակցությունից հետո չեյիք ցանկանա պաղեցնող խմիչք, — մեղմ հարցրեց նա՝ մեղավորի պես ժպտալով:

— Պատմեցեք, — չոր ասաց ընկեր Բորիսը, չպատասխանելով ժպիտին:

Բժիշկը, ծանր ախ քաշելով և փոնչալով, շնչ ուղղակի խմում եր սողային շուրր: Խմելուց հետո դարձյալ ախ քաշեց:

— Ինչպես կամենաք, — սկսեց բժիշկը, — բայց յես ուռւ մարդ եմ, և վորպես ուռւ՝ սիրում եմ ուռւաց հեղափոխությունը: Յես ել տասնյոթ թվին կուսակցության մեջ եյի, իսկ տասնութ թվին հեռացա... մի ընդհատեք ինձ, յես այժմ ուշքի յեմ յեկել: Իսկ պատմում եմ այն պատճառով, վոր կաշվի կուռտիկի տակից ուռւ մարդու յեմ տեսնում: Ահա յես ել եմ ուռւ և ըստ ուռւականի սիրում եմ հեղափոխությունը: Դուք ել սիրում եք... Այսինքն վոչ միայն ահա, դուք, ընկեր... ներեցեք... ձեր ազգանունը... այլ բոլոր հինգ հարյուր հազար մարդիկն ել: Բայց յես վախենում եմ ձեր սիրուց, վախենում եմ Ռուսաստանի համար: Ուզում եք մի ինչ վոր բանով փոխարինել, այսինքն Ռուսաստանը... այո, այո, մի առարկեք: Դա նացիոնալիզմ չէ: Դա իմ ուռւական անհատականությունն է, ժողովրդի անհատականությունը, յեթե ուզում եք: Յես ուռւ եմ, և յերբեք չեմ մոռնա, վոր մենք առաջիններս ենք ստեղծում համամարդկային հեղափոխությունը: Առաջիններս, առաջիններս, — բժիշկը ճշաց: — Առաջիններս գիտակցեցինք, վոր նրա մեջ արտահայտվում է մարդկային վոգու մեծությունը: Գիտակցեցինք և հավատացինք: Յեվ վոչ թե մեկը, այլ ամենքը, հինգ հարյուր հազար մարդ: Դրա համար սիրում եմ և խոնարհվում:

Բայց այստեղ ծածկված է մի փոքրիկ վողբերգություն: Փոքրագո՛ւն: Մենք անիմաստ մանուկներ ենք, ուրիշ ժողովուրդների միջև, իսկ Յեվրոպան՝ պառավ, փորձված գայլ է: Յեվրոպային հարկավոր է վոչ թե հեղափոխություն, այլ գիտական սոցիալիզմ, արտադրական հարաբերություններ, շահույթներ, վնասներ, ռենտա, առևտուր, գույցե թատրոն, արվեստ, ամենը, ամենը, բայց վոչ այն, վորի համար մենք ուռւաներս յեռում ենք: Մենք խոմ, հա-հա-հա, ժողովուրդների յեղբայրության մասին ենք մտածում, սոցիալական հավասարության... թե՛, սատանան տանի, մի ինչ վոր սուրբ եշեր ենք!...

Բժիշկը խուլ ծիծաղեց, ատամները կրճտեցնելով:

— ... Թեպետ, գուցե և եշեր չենք: Անգամ իսկապես եշեր չենք: Ձեր մեջ, հինգ հարյուր հազար մարդկանց միջև կա իմաստուն անխելքների մի խումբ: Նրանք ամեն ինչ գիտեն և տեսնում են: Միայն նրանք ել սխալվում են մի պատիկ, փոքրիկ հարցում: Յեվրոպային համոզելու համար՝ նրանք ռամկական, խավար հեղափոխության, տրեխ հագած մամոնտի վրա, հագցնում են գիտական սոցիալիզմի թիկնոցը, ամեն տեսակ արտադրական հարաբերությունների: Ասելով՝ տես, պառավ գայլ, հավատա՛ մեզ, մենք վոչ թե հենց ենպես ենք վարվում, մենք վոչ թե առանց յերկար ու բարակ մտածելու յենք ջարդում, վոչ թե հազարամյա անմարմին յերազանքն ենք կրկնում... — մեզանում ուռւակական խռովություն չի: Հավատա՛, պա-

նալ գայլ... Գաղտնի կասեմ ձեզ, թանկագին ընկեր,
վոր հենց մեզ, ուռններիս, անգամ իմաստունների
այն խմբակին, այդ բոլորը հարկավոր չի: Ձեզ ել
հարկավոր չի: Ինձ ել հարկավոր չի: Մեզ միայն
հարկավոր ե վոր մեր սիրտը յեռ գա և մեր վոգին
բռնի: Այո... Յեվ հենց այդտեղ ե սխալմունքը:
Յեվրոպան վոչնչին չի հավատա: Հենց դրանումն ե
չարագուշակ վողբերգությունը: Գուցե մենակ մենք,
ուռններս, մեր մոլորակի վրա դեռևս մի վորևե բանի
հավատում ենք, մի բանով յեռ գալիս: Գուցե մեր
հեղափոխությունը համամարդկային, տիեզերական
վոգու վերջին բռնկումն ե: Նա մեռալ Յեվրոպայում:
Այն որից, յերբ Յեվրոպայի վրայով անցալ բացասա-
կանության ահեղի ստվերը, հրաքթափության, սկեպ-
տիցիզմի, ֆաուստի ստվերը, — Յեվրոպայում մեռալ
կենդանի խռովության վոգին: Յեվրոպան — գերեզմա-
նատուն ե:

Բժիշկը ձայնը կարեց: Նրա ձեռները դողում
եյին: Պատուհանի յետևից անցնում եյին դաշտերի
շարքերը գունատ թիկնոցներով:

Ընկեր Բորիսը հարցրեց հետաքրքրվելով.

— Ուրեմն, դուք չեք հավատում, վոր Յեվրոպա-
յում կլինի հեղափոխություն:

— Ձեմ հավատում: Իսկ դուք, դուք միթե հավա-
տում եք: Ասացեք, — խուլ ձայնով գոչեց բժիշկը:
Ընկեր Բորիսը ժպտում ե:

— Վոչ միայն հավատում ենք, այլ և գիտենք: Նա
կգա, կգա:

— Սատանան ձեզ գիտի, — նորից խոսեց բժիշկը
ավելի հանգիստ ձայնով, — կամ դուք համառ եք յեզ-
ների պես, կամ անհուսալի կուրացել եք: Դուք ան-
գամ չեք հասկանում ձեր սեփական ուռն հեղափո-
խությունը: Ձեք հասկանում, — նորից բարձրաձայն
գոռաց բժիշկը:

— Դուք կոչ արիք բոլոր յերկրների պրոլետար-
ներին, իսկ յեկալ մութիկը, խավարամիտ, զգգված,
վայրենի: Յեկալ տրեխ հազած մամոնտը: Իսկ մա-
մոնտը հաց ունի: Հասկանում եք, թե ինչ ե հացը:
Հացը սարսափելի ուժ ե: Հացը — ահեղիագուշան ե
յերկրի վրա: Թագավորից, աստուծուց, ձեր ուսու-
պիաներից ավել... մութիկը դրա համար ել մամոնտ
ե՝ վոր հացը նրա ձեռքումն ե: Իսկ դուք, անխելք-
ներդ, դեռ նրա մեջ զարթեցնում եք այդ ուժի գի-
տակցությունը, գիտակցությունը այն բանի, վոր հացը
նրա ձեռներում ե:

— Միթե այդ վստ ե, — միամտորեն հարցնում ե
ընկեր Բորիսը:

— Դադարեցեք: Դուք ամենդդ այդպես եք: Բայց
յես ձեզ չեմ հավատում: Դուք քաջ եք, բայց յես
չեմ հավատում: Հարկավոր չեք մութիկին գիտակցու-
թյան բերել, բավական կլինեն, վոր նա միայն հաց
ուռնենար՝ առանց գիտակցության: — Բժիշկը ընկալ
բազմոցի վրա և դեմքը խրեց մեջքին: Բժիշկի աչքերը

բաց են։ Ուղղակի աչքերի առաջ — պատառոտած պլյուշի վրածածկն է։ «Բռնության ամբողջ աշխարհը մենք կալրենք», — մտաբերում է բժիշկը։ Գլուխը շուռ չդարձնելով՝ բժիշկը ձայնով փնթփնթում է.

— Իսկ նորը, նորը ո՞վ պիտի կառուցի։

Իսկ ընկեր Բորիսը նայում է բժիշկի քաջալացող ծոծրակին, նայում է ուժով, համառորեն, հաստատ, յերկար։

Յեւ յերբ բժիշկը բարձրացնում է իր գլուխը, ընկեր Բորիսը ասում է շեշտելով.

— Ընկեր բժիշկ, դուք վատ մարքսիստ եք. կազմակերպված պետության մեջ միշտ կգտնվեն այնպիսի սոցիալական ուժեր, վորոնք կկարողանան ձեր հացի մետաֆիզիկական ուժը հավասարեցնել։

Բժիշկի շուռ յեկած գլխի վրա աչքերը անիմաստ են դառնում։ Հանկարծ բժիշկը վեր է թռչում խայթվածի նման։

— Հացը մետաֆիզիկա՞ է, — գոչում է նա սուր ձայնով, համարյա սարսափով։ — Հաց։ Ոհ... ինչո՞ւ յեք աչքերիս թող փչում ձեր մարքսիստական կանոններով — շարունակեց նա ավելի հանդիստ. ճիշտ է, յերկրի վրա կա մի ուժ, վոր ընդունակ է հացի սարսափելի ուժը հավասարակշռել։ Բայց դուք ինքներդ նրան ժխտեցիք — դա սատկած ռուս տերտերի ուժն է... Մի ծիծաղեք, մի ծիծաղեք։ Նա յե ծիծաղում, ով վոր վերջինն է ծիծաղում։ Ավելի լավ է մտաբերեցեք ահագին, խավար, ցարական Ռուսաստանը։

Ասացեք, միթե թագավորին, մինիստրներին, ժանդարմներին, իսպրավնիկներին, բոլոր այդ աղտը կարելի՞ յե յերևակայել առանց մուժիկի սատկած պոպի։ Իհարկե վոչ։ Նրանք կխեղդվեյին խավար ռամկական ծովի մեջ։ Վորովհետև նա իր ձեռներում սարսափելի ուժ ունի՝ ասլըուստի հացի ուժը։ Իսկ դուք ժխտեցիք... այո։

Բժիշկը չարախնդացությամբ ծիծաղում է։

— Սխալմո՞ւնք։ Սխալմո՞ւնք, սիրելիս։ Հարկավոր չեր սատկած, ռամկական տերտերին հաշվից հանել։ Այժմ — վերջ։ Առանց տերտերի դուք չեք հաղթի մուժիկին։ Այո...

Գնացքը անսպասելի դանդաղ է առաջ գնում, կանգ է առնում։ Պատուհանից յերևում են մի փոքրիկ կայարանի լույսերը։ Արագ գնացքը այստեղ չպետք է կանգնի։

— Չմրտ, անկարգությո՞ւն, — գոչում է բժիշկը խուպոտ ձայնով և զարկում է ապակին։

IV

Փոքրիկ կայարանում խոնավ, խիստ քամի յե փչում, մարտ ամսի փաթիլ-փաթիլ ձյուն է գալիս։ Ձյունածածկ գնացքը անշարժ է։ Ձյունածածկ գնացքի առջևից ծանր շնչում է շոգեշարժը։ Միջազգային վագոնների պատուհաններից պայծառ լույս է թափվում։

Սպիրտակ փաթիլները, վորոնց դուրս ե քշում խա-
վարից թունդ քամին, պլատֆորմի պայծառ լապտեր-
ների վրա յեն ընկնում, կաշում են ժպտացող ապա-
կիներին և հալվում, յուղի պես հալվում: Կամ թե
պեծին տալով փայլուն ապակու վրա, նորից անհե-
տանում են մթության մեջ: Քիչ մարդ կա: Գնացքին
վոչ վոք չեր սպասում: Բազաթի վագոնի մոտ և վա-
գոնի տակ մի խումբ մարդիկ կանգնած են լապտեր-
ները, վագոնի յերկաթե բանալիները և ելի մի ինչվոր
գործիքներ ձեռներում բռնած: Վխտում են: Իրար
հետ խոսում են: Յերկաթը յերկաթին խփելու հընչ-
յուններ են լսվում: Մի ինչվոր բան փչացել է բա-
զաթի վագոնում: Այդ պատճառով ել կանգ եր առել:
Բազաթի վագոնի տակից լսվեց մի հաստ, խուպոտ ձայն:

— Պետրա, շուտ գեպո գնա, առա — վագոն
հիսուն յերկու — վաթսուն յոթ...

Պլատֆորմի վրա, լույսի շրջանում, դուրս թռավ
մի կայտառ կարմիր-բանակային: «Յեփշուր, վոր-
տեղ ե յեփշուրը» — գոռաց կայտառ կարմիր-բա-
նակայինը: Նա հագին ուներ միայն գիմնաստյորկա,
և նոր կոշիկները ուրախ ձայնում եյին թաց տախտակ-
ներից դիպչելիս: Վազվզում եյին, ով գիտե վորտե-
ղից դուրս յեկած ծխախոտ վաճառողները և բուլկե
և ձրւ ծախող կանայք: Առաջին կարգի լուսավոր-
ված դահլիճից դուրս վագեց փոքրիկ, կարակուլե
մուշտակ հագած մի տիկին, վոր ամբողջապես կոկե-
տության և գեղի արտահայտություն եր: Տիկինը

բռնեց իր կողքով շուտավույթ անցնող յերկաթուղա-
յինի՝ ձյունով պատած պալտոյի փայլուն կոճակից և սեղ-
մելով շրթունքները դիմեց՝ «պարզոն, խնդրեմ...» —
«Բաղաքացունի, դիմեցեք սատանային», — բարկացած
գոչեց յերկաթուղային պալտոն և ավելի արագ սուղ-
վեց ձյունի և քամու մեջ: «Ոգնեցեք Վոլգայի շրջանի
սովյալներին» պլակատի մոտ վոչ արագ քայլելով գրոս-
նում եր մի խոշոր մարդ, վոր հագին ուներ վոչխարի
մորթուց կարած մուշտակ և ձեռքում բռնած եր կանաչ
լապտեր: Մուշտակի մեջքը և գգգված ոճիքը նույնպես
ծածկված եյին ձյունով: Մեկը վագելիս պարզված
ձեռներով դիպավ այդ մեջքին և կանաչ լապտերը
որորվեց և դարձավ կարմրականաչ: Կայարանի յե-
տեից, ձյունոտ և քամոտ մթության մեջ ապրան-
քային վագոնների մի յերկար շղթա յե: Վագոնները
անշարժ են, սեին են տալիս կիսախաբուսիկ շղթայի
նման: Նրանց կաուրները պղտոր են, կապույտ — ձյու-
նագույն են, կարծես ծածկված են կապտավուն սա-
վանով: Ինչ-վոր տեղ թույլ խրխում եր մաներող
շոգեշարժը: Մթության մեջ, կայծակի նման, բռն-
կում եյին սուլոցները: Յեւ բազաթի վագոնի մոտ հըն-
չում ե յերկաթի խուլ և արագ թղկթղկոցը...

Յերկիրը նման չի յերկնքին...

Յերկրի վրա յերկաթի արագ թղկթղկոց... յեր-
կրի վրա հագարավոր, տասնյակ հագարավոր պլակատ-
ներ՝ «Ոգնեցեք Վոլգայի շրջանի սովյալներին»: Յեր-
կիրը ՌեՍԵՑԵՍԵՆԵՅԻ մասին հեքյաթ ե ստեղծում:

Իսկ յերկնքում:

Փոքր կայարանի վերև յերկինքը խուլ է, դատարկ է, — խուլ է ինչպես հսկայական փլատակ, վորպես անգոյություն մի փոս: Փլատակից դուրս է սողում՝ կախվում է ծանր, փխրուն խավարը: Յերկնքից յերկիր է սողում: Ճնշում է դաշտերը, քաղաքները, փոքր կայարանը, ուղեղը, սիրտը...

Գնացքը կես ժամ կանգնած է: Բժիշկը դարձյալ հարբած է, խմել է կոնյակի մնացորդները և այժմ, ընկեր Բորիսի հետ թևանցուկ, պլատֆորմի վրա զբոսնում է գիշերվա և քամու միջով: Բժիշկը խոսում է, խոսում, խոսում: Ընկեր Բորիսը լսելով՝ կուրծքը քամուն դեմ է տալիս... Անսպասելի՝ ընկեր Բորիսը ընդհատում է բժշկին.

— Իսկ ասացե՛ք, բժիշկ, ինչո՞ւ յերկիրը նման չի յերկնքին:

— Դա դիալեկտիկա չէ, — հայտնում է բժիշկը: — Յես, վողորմած տեր, տասնևհինգ տարի զեմասովորյում բժիշկ եմ յեղել: Հերքեցե՛ք առանց դիալեկտիկայի...

Նրա փոքրիկ աչքերի մեջ անսկաստելի թռչում է անդրադարձող լապտերի լույսը:

— Ձեր աչքերում լապտերն է, — մռայլ ժպիտով ասում է ընկեր Բորիսը:

Բժիշկը որորվելով կանգ է առնում, շտապ դուրս է քաշում իր ձեռքը ընկեր Բորիսի թևից, հետո բարկացած ճշում է.

— Ստորություն է, ստորություն, ստորություն: Ձեզ հետ լուրջ հարցերի մասին են խոսում...

— Ներեցե՛ք...

Բժիշկը մի վայրկյան լուռ է, անմիտ նայում է աչքերին: Մաշված թերթերունքների տակից փայլում է պղտոր անվստահությունը: Անվստահությունը քիչ շողում է և հանգչում: Հանկարծ բժիշկը միանգամից շուռ է գալիս և, աշխատելով հաստատ քայլել, գնում է դեպի գնացքը: Բայց հինգ քայլ անելուց հետո պոկում է գլխից մորթե գտակը և շարժելով յետ է դառնում:

— Գիտե՛ք, գիտե՛ք դուք ինչ արի՛ք իմ Ռուսաստանի հետ:

— Ի՞նչ, — անսպասելի թշնամությամբ հարցնում է ընկեր Բորիսը:

Բժիշկը վհատ շարժում է գտակը:

— Տեսնում եմ, ահա բարկանում եք, ուրեմն իրավացի չե՛ք... Կամ՝ չգիտեմ ինչպես անել... Կամ գուցե ձեր ներսը ոտարի աչքերիցն էք պահպանում: Դուք ամուր մարդիք ե՛ք: Իսկ յես ահա չեմ կարող...

— Բժիշկ, կարճ...

Բժիշկը ցնցվում է և հագնում գտակը:

— Կարճ... — չարացած ասում է նա: — Իսկ Ռուսաստանի հետ ի՞նչ արի՛ք. ի՞նչ: Ռուսաստանը հազար տարի իր ճանապարհովն էր գնում: Հա, հա-հա, հազար տարի, իսկ դուք, — կարճ... Անգամ չե՛ր գնում, այլ քարշ գալիս, հազիվ գնում, — քարշ էր գալիս

դանդաղ, քեքեալով, ազդերը շարժելով: Ահա, ինչպես քարշ են գալիս հաստհետևավոր ռուս բաբանները վեդրոներով ջուր կրելիս: Տատանվելով: Քեքեալով: Իսկ դուք, սատանան գիտե թե ինչու, նրան կանգնեցրիք ռեւսերի վրա: Ինչո՞ւ: Ինչո՞ւ: Իսկ նա անա հինգերորդ տարին ե խելագարի պես թռչում ե: Ինչպես այս արագ գնացքը...

— Այդ ճիշտ ե:

— Իհարկե ճիշտ ե: Ճիշտ ե: Ուղիղ ե: Ինչո՞ւն ե ձախորդությունը: Նա իր ճակատը չի ջարդի: Մի անհանգստանաք: Ձեզ ել, վաղ թե ուշ, ձորը կգլորի: Դա ել ճիշտ ե: Բայց բանն այդ չե, վոր դուք ձորը կգլորվեք: Բանն այն ե, վոր այդ վաղքի ժամանակ նա իր լքցրած վեդրոն մինչև վերջին կաթիլը կթափի: Իսկ վեդրոյի մեջ մերն ե: Հարազատը: Ռուսականը, — ճշաց բժիշկը:

Ընկեր Բորիսը ուզում ե չար և ուրախալի պատասխանել, վոր Ռուսաստանը իսկապես ռեւսերի վրա յե կանգնեցրած, վոր նա արագ ընթանում ե, գլխապատառ, բաց ընթանում ե, իմանալով թե ո՞ւր և ինչի համար, և վոր նա չի կորցնի իր ժողովրդական անհատականությունը, ինչպես չի կորցնի առանձին մի մարդ՝ գտնվելով սոցիալապես հավասար հասարակության մեջ:

Բայց ընկեր Բորիսը՝ իր առաջ, շատ մոտիկից, լապտերի լույսի տակ տեսնում ե նրա ալյանդակված յերեսը և չի շտապում:

Բժիշկը նրա վրա նայում ե համարյա խելագար հայացքով: Յեվ հանկարծ կուչ ե գալիս և դարձյալ գնում դեպի գնացքը:

V

Մարտ ամսի գիշերը գնացքը պոկվեց տեղից: «Պետրոգրադ — Մոսկվա» արագ գնացքը հասնում ե հասարակ գնացքին: Իջևանից յերեք րոպե յե անց — յոթանասուն վերստ: Հինգ րոպե անց — յոթանասուն հինգ: Զ-դ-ս-ս-ս, — շվացնում ե քամին: Գ-գ-ո-ո-ո, դրդողում են ծանրակշիռ վագոնները: Ծանրակշիռ վագոնները կարծես կտրվում են, նետվում, դեն ընկնում: Վագոնների տակ անիվների մրրիկ ե, շաշյուն, ճայթյուն, յերկաթը յերկաթին ե զարկում: Գնացքը անթիվ մկաններ ունի և ամեն մի մկանը տաքացել ե: Գնացքը խելագարված ե: Գնացքը ընթանում ե գիշերվա ու քամու միջով:

Գնացքի խենթությունը անցնում ե ընկեր Բորիսին: Ընկեր Բորիսը մնաց վագոնի սրահակի վրա, վոր մտածի այն բանի մասին թե ինչ եր տեսել բժիշկը: Ընկեր Բորիսը համառ կերպով ե մտածում, մեթոդաբար, վերլուծելով: Ընկեր Բորիսը մարքսիստի գտված ուղեղի տեր ե, — խիստ պարզահայտ, ըմբոստ: Բայց շուրջը գիշեր ե, խավար, մռնչոց, դրդոց, ճայթյուն, հողմ: Արտաքուստ տարերայինը դուրս ե հանում տարերայինը ներսից: Ընկեր Բո-

րիսի արյունը դրդում է։ Տարերայինը արյունի մեջ արագ է արշավում։ Խփում է գլխին։ Դուրս է նետում բոլոր բանավոր մտապատկերները։ Միտքը, մեթոդը, վերլուծությունը — ճմլած, ճխլտված, ջլատված են։ Տեղի, ժամանակի և ինքնագզացողությունը պղտորվել են։ Գլուխը ուռչում է, ուռչում է յերկաթե թնդոցից, դրդոցից, ճայթյունից։ Ընկեր Բորիսին թվում է, լոր իր գլուխը անագին է, գնդաձև, ծանր, ինչպես այդ լինում է քնած ժամանակ՝ արյան խփելուց։ Նրա սիրտը նվաղում է, քաշվում, ձգվում վորպես ռետինի կտոր։ Յեվ անա... Ընկեր Բորիսը ավտոմատի պես կռանում է...

Ընկեր Բորիսի յերեսին, ականջներին, աչքերին ավելի ուժգին է խփում անիվների զայրացած հողմը։ Ընկեր Բորիսը շնչասպառվում է։ Ընկեր Բորիսը գոռում է այնտեղ, ցած, դեպի անիվների դրդոցը։

— Սվեյի արագ... րագ... ա-ա-ա... առաջ... առաջ...

Վերջին բանիմաց, դիմադրող միտքը մոխրագույն թռչունի պես ճախրում է ընկեր Բորիսի գլխով։ Ընկեր Բորիսը ցնցվում է, ուղղվում, նայում է իր շուրջը։ Ի՞նչ է դա։ Վորտեղ է հագար տարվա կուլտուրայի դրոշմը... — շշնջում է նա։ Բայց շուրջը զիշեր է, խավար, դրդոց, մոնչյուն, հողմ։ Մոխրագույն թռչունը յերևում է և անհետանում։ Ընկեր Բորիսի ձեռները ավելի ջգաձգորեն, մասները ճրթճրթացնելով, հուպ են տալիս սառած բռնատեղերը։ Ընկեր Բորիսի մար-

մինը քար է և քարի պես պինդ նա նորից կռանալով՝ ուղղում է իր դեմքը ցած, այնտեղ, անիվների դրդողություն լսվածքում...

— ր-ա-ա-գ... ո...ա... ջ...

Դագանի գոռոցն էր, անմիտ, վայրենի, ցնծացող։ Յերեի այդպես էր գոչում ընկեր Բորիսի մագոտ նախնին թշնամու գլուխը դագանակով ջարդելիս։ Ընկեր Բորիսը գոռում է, վոռնում է, ցնցումներից ուժասպառվում... Դրդոց, ճայթուն, թրխկոց...

Յեվ հանկարծ...

... Ուսի վրա մեկի ձեռն է։

Սիրտը ցնցվում է — սուր ցավ է բերում։ Ակընթարթը թռչում է կետի նման արագ։ Իսկ կետն ել բավական է։ Կիզված ուղեղից հոսանք է գալիս։ Մկանները վառվում են և ամրանում։ Ընկեր Բորիսը արդեն պոկված է տարերային անդունդից, և անսպասելիություն ճիշդ բռնվեց կոկորդում։ Արդեն դիտմամբ՝ ընկեր Բորիսը միևնույն կռացած դրություն մեջ մնում է ելի մի վայրկյան։ Չի շտապում։ Հետո շուռ է գալիս և ուղղվում։

Նրա առաջ հոգեմաշ հարցի պես վառվում է պապիրոսի կրակը։

Ընկեր Բորիսը կրակ է տեսնում դեռևս վոչ ռետլ, դեռևս կարծես մառախուղի մեջ։ Կրակը պար է գալիս հարցի նման։ Իսկ ընկեր Բորիսի ուղեղի մեջ մոխրագույն, պղտոր թռչունի պես արդեն մի միտք է ծագում, արդեն մարդավարի հանդուգն մի

միտք: Ընկեր Բորիսը անհանգիստ մատներով դանդաղ դուրս ե քաշում պորտախճարը, չշտապելով պապիրոս ե հանում:

— Թույլ տվեք վառել, բժիշկ:

Ձայնի մեջ — պղտորությունն ե, և պղտորության միջով՝ խուլ ժպիտը:

— Խնդրեմ... Կարծեցի... Կռացաք՝ կանչում եք... վնաս եք զգում... — շփոթված ասում ե բժիշկը: Նա ավելի զգաստ ե, — յերևի քնել ե, ուշքի յեկել:

Իսկ ընկեր Բորիսը՝

— Դուք իրավացի յեք, բժիշկ: Ռուսաստանը գցած ե ռելսերի վրա և առաջ ե ընթանում այնպես, ինչպես անա այս գնացքը... գլխապատառ: Յեւ գիտե՞ք, մենք արդեն Յեւրոպան արշավեցինք: Յերևակայեցեք միայն, մենք, ձեր կարծիքով, Ասիա յենք, իսկ Յեւրոպան դարձյալ յետ ե մնացել... Ահ, սատանան տանի, — ուրախ ծիծաղեց նա, կարծես հիշելով, — դա իսկապես ձեր վոճն ե, սիրելի բժիշկ: Այդ դուք պետք ե ասեք, այլ վոչ թե յես... Այսպես ուրեմն՝ Յեւրոպան արշավեցինք: Արշավեցինք՝ չնայած նրան վոր մենք — Ասիա յենք: Հնացել ե Յեւրոպան: Ձե՞ վոր դուք, թանկագին բժիշկ, այժմ կհանդիպեք ֆրանսիացու, հույնի, անգլիացու — ինչի՞ մասին կխոսեք նրանց հետ: Ձե՞ վոր կուսուցանեք, կուսուցանեք: Ճիշտ չե՞: Մենք մի ինչվոր բանով Յեւրոպայից բարձր դարձանք... Ահա, բժիշկ, — Սմոլնիից պաշտոնական գործուղման գնացող ընկեր Բորիսը դարձյալ

բարձրաձայն ծիծաղեց, — այդ դուք եք երեկ ինձ վառակել ձեր Ռուսաստանով՝ ռուսական բաբայի վեդրոյով:

Բժիշկը մթությունից լուռ նայում եր նրա վրա: Լուության մեջ զգացվում եր ապշություն:

— Իսկ Յեւրոպայի հեղափոխության և ռուս մադոտ մոսթիկի մասին մի անհանգստանաք: Յեւրոպայում հեղափոխությունը անպատճառ կգա: Յեւ վոչ թե հանուն ցնորքի, ինչպես դուք յենթադրում եք, այլ ուղղակի... Կապիտալիստական հարաբերությունների զարգացման որենքի ուժով: Կասեք, վոր այդ ել մի տեսակ ձևականություն ե: Ինչ անենք, յեթե դրան հավատում ենք: Վոչ միայն հավատում ենք, այլ և գիտենք: Իսկ մենք, թանկագին բժիշկ, կաշխատենք արագացնել այդ հեղափոխությունը: Մենք նրան սվինների վրա բարձրացրած Յեւրոպա կտանենք... Հա-հա... Աշխարհին խաղաղություն, աշխարհին յեղբայրություն, աշխարհին հավասարություն և յերազանք կտանք սվինի ծայրի վրա: Ճիշտ չե՞, վոր հրապուրիչ հեռանկար ե: Դուք վրդովված եք, զայրացած, անաբեկված, — չե՞ վոր ճիշտ եմ ասում: Իսկ մենք կտանենք: Յեւ գիտեմ, մինչև վերջը կտանենք և Յեւրոպայի վրայով անցած ձեր անավոր վոգու հիշատակը կվոչնչացնենք: Ահա, բժիշկ, այլ կերպ վոչինչ չեք անի: Հիշեցեք պատմությունը. բոլոր մեծ ուսմունքները, բոլոր մեծ կրոնները խեղճ մարդուն տրվում եյին սրի ծայրի վրա: Անգամ սիրո կրոնները, որինսակ քրիստոնեությունը: Յեւ կոմունիզմը բացառու-

թյունն չէ, թանկագին բժիշկ։ Այդպես է մարդս։ Այդպես էր, այդպես է, բայց այդպես չի լինի, — յես դրան հավատում եմ։ Նույնպես և իզուր դուք մեզ մտադիր եք խաչ հանել։ Դուք կխաչեք, իսկ մենք յերրորդ ուրը հարություն կառնենք... ըստ գրվածի։ Մենք ժամանակ չունենք կասկածելու, տանջվելու... Հա, այո, մազոտ մոլորիկը, տրեխավոր մամոնտը ևս։ Դա, ձեր խոսքերով արտահայտվելով, մի տեսակ ուսուպիա յես։ Այս բանում յես պիտի ասեմ, վոր դուք վոչինչ չեք հասկանում։ Նարոդնիկության հոտ է փչում դրանից։ Ընդհանրապես, իմացեք վոր, յեթե մազոտ է նա՝ կսանրենք։ Ահա, բժիշկ... Դեհ, ի՞նչ եք նայում, — ուրախ ծիծաղեց ընկեր Բորիսը, — կարծում եք, վոր խեղագոր եմ։ Ձե, չե, բժիշկ։ Դա ավելի պարզ է, — դա տարերային է։ Դիրդոց, շաչյուն, գիշեր, քամի, — դրա համար ել աղաղակում եյի։ Ամեն մեկի մեջ նրա մի կտորը թագցրած է, և ձեր մեջ ել կա։

— Դա տարերայինը չէ, դա ուսասկանն է, և ձեր ուսուպիաները, կարծեմ, այդտեղից են, — լրջորեն ասաց բժիշկը։

— Ուզում եք ասել, վոր ձեր վեդրոյիցն է վորսած։

— Ձե, չե, չհասկացաք...

— Հասկացա, հասկացա։

Այն ժամանակ մի խառնեք... լսեցեք, — դարձյալ լուրջ տոնով խոսեց բժիշկը, — դուք ինձ զարմացնում եք։ Ձե վոր դուք ձեզ կորցրած եյիք։ Յես հինգ րոպե

ձեզ հետևում եյի՝ մինչև վոր շոշափեցի։ Յեթե ձեր ամենքիդ ներվերը այդպես են, ապա...

— ... Կարծում եմ, վոր Ռուսաստանը տեղ կհասնի և ձեր վեդրոյի ջուրը չի թափթփվի, — ուրախ վերջացրեց բժշկի նախադասությունը ընկեր Բորիսը։

— Բայց... սպասեցեք...

Սակայն ընկեր Բորիսը նորից ընդմիջեց։

— Վաղը, վաղը, բժիշկ։ Մի բարկանաք։ Գնանք ընելու։

Ընկեր Բորիսը վազոն է գնում։ Բժիշկը նայում է նրա յետևից և մտածում։

«Գազաններ եք դուք, գազաններ, ուժեղ, գիշատիչ գազաններ։ Սրտերի տեղ ձեր մեջ հնգածայր աստղեր են։ Յեվրոպան իսկապես հնացած է ձեզ համար։ Կարշավեք Յեվրոպան, կարշավեք»...

ԼՈՒՅՍ ՏԵՍԱԾ ԳՐՔԵՐԻՑ ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԿԱՆ
ՀԵՏԵՎՅԱԼՆԵՐԸ

(Սակավաթիվ որինակները)

Ց Ա Ն Կ

Ա. ՖԱԴԵՅԵՎ. — Կոմիսարներ: Թարգմ. Մ. Աղայանի	3
Գ. ՆԻԿԻՖՈՐՈՎ. — Կամ ես, կամ եմ... Թարգմանութ. Մ. Աղայանի	21
Ս. ՍԵՄՅՈՆՈՎ. — Ամենից առաջ կուսակցության միասնականությունը: Թարգմ. Մ. Աղայանի	49
Ս. ՍԵՄՅՈՆՈՎ. — Հինգ հարյուր հազար: Թարգմանութ. Հ. Կուսիկյանի	63

Ազգային Հարց.—Ի. ՄՏԱԼԻՆ	1	n.	60	կ.
Գյուղացիական Հարց.—Ի. ՄՏԱԼԻՆ	50	»		
Լենին.— Պատգամներ ժողովրդ. լուսավորության մասին	20	»		
Լենին.— Պատգամներ լեռնասարգույն	15	»		
Համ. Կոմկուսի (բ) պատմությունը,— Պ. ՖԱԴԵՅԵՎ	1	n.	50	»
Ոպպոզիցիոն հոսանքները Համ. Կոմ. Կուս. (բ) ներսում	20	»		
Բոլշևիկների կուսակց. 1917 թ, ՅԵՄ. ՅԱՐՈՍԼԱՎՍԿԻՑ	85	»		
Ինչ չվեց Հոկտեմբերը բանվորներին,— Պ. ՖԱԴԵՅԵՎ	20	»		
Սոցիալիզմի ուղին,—Ն. ԲՈՒՍԱՐԻՆ	1	n.	25	»
1905 թ. մեր I-ին բան.-գյուղ. հեղափ.—Ի. ՖԼԵՐՈՎՍԿԻՑ	70	»		
Քաղաքական բառարան,—կազմեց Վ. ԱԲՐԱՄՅԱՆ (656 էջ) 2	n.	—		
Պատմական մատենադարանի ալբոմներ	80	»		
Պայքարի լեզվի շինարարության 10 տարի,—ՆՈՎԱԿՈՎՍԿԻՑ	70	»		
«Ի. ՄՏԱԼԻՆ» (համառ. կենսագր.)	7	»		
Ինչպես աշխուժացնել գյուղատնտեսությունը,—Զ. ԼԱՎՐԵՆՏՅԵՎ	30	»		
Պատերազմ չենք ուզում, բայց դիմադրելու պատրաստ ենք .	10	»		
Ինչով է ուժեղ կարմիր բանակը,— Պ. ՖԱԴԵՅԵՎ	15	»		
Մեքսիկական ձեռնարկ (ուսուցիչների համար)	70	»		
Նոր-դպրոցի մանապարհին (ժողովածու, 480 էջ)	2	n.	—	
Հասարակագիտությունը I-ին ասիական դպրոցում,—	65	»		
Գեղջկուհին յեվ յերեխաները,	25	»		
Տգիտությունը յեվ սնանակասությունը,—Վ. ԳՐԻՏՐԻՅԵՎ	15	»		
Ի՞նչպես է սարված սիլեզերը,—Գ. ԳՐԱՎԵ (նկարագ.)	50	»		

Արեւիկ, նրա վորդիները յեւ բոռները,—Բ. ՍԵՐԵՅԿԻՆ (նկ.)	40 կ.
Ինչպես է առաջացել յեւ զարգացել կյանքը յերկրի վրա,	50 »
Մարդու յեւ կենդանիների ծագումը,—Դ. ԱԳՈԼ (նկ.)	35 »
Մարդը-մեքենա,—Մ. ԳՐԵՄՍՍԵՅԿԻՅ (նկարազարդ)	45 »
Մարդու անհասանելի բեմալիներն ու բարեկամները,—	20 »
Վորոս, կայծակ, էլեկտրականություն,—ԳՐԵՄՍՍԵՅԿԻՅ (նկ.)	40 »
Պատանի Պիոներ (ժողովածու, նկարազարդ)	60 »
Պիոներ, հետեւիր Լենինի պատգամներին	20 »
Հոկտեմբեր (համառոտ պատմ.)	10 »
Մեր ավագ յեղբայրները — Կոմյեւիսականները	33 »
Քաղաքագիտության դասագիրք կոմյեւիս. համար պրակ I	40 »
» II	50 »
» III	45 »
Հակոբ Պարոնյան (ընկիր յերկեր), պրակ I	40 »
Հակոբ Պարոնյան » » II	35 »
Հակոբ Պարոնյան » » III	35 »
Պատմվածքներ,—Ա. ՍԵՐՍՅՈՒՄՈՎԻՉ	45 »
Մայր,—Ֆ. ԲԵՐԵՋՈՎՍԿԻՅ	45 »
«Զապալեկ», —Դ. ՖՈՒՐՄԱՆՈՎ	50 »
Հոկտեմբերյան պատմվածք,—Ա. ՅԱԿՈՎԼԵՎ	20 »
Զաղացական Ոսպալ,—Ա. ՖԼՈՐՈՎ	20 »
Դայեր,—Ֆ. ԳԼԱԿՈՎ	25 »
Կանգալների պատմություն,—Ն. ԼՅԱՇԿՈ	20 »
Զորացող քեզեր,—	25 »
Արտատուրը,—ՄԱՔՍԻՄ ԳՈՐԿԻՅ	40 »
Մերկահավի յերգը, յեւ ուրիշ պատմ.—Մ. ԳՈՐԿԻՅ	15 »
Յերիսասարդ գրողը: Մարդը,—	15 »
Թե ինչպես Սաֆոն կարմիր-բանակային դարձավ,—	
Ա. ԿՐԱՎՉԵՆԿՈ	35 »
Յերկրաւոր (պատմվածք), —Գ. ԿԼԱՅՍ	25 »
Ընկեր Վայլա,—Մ. ՅՈՒՐԻՆ	15 »

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԶՍԻԴ ԳՐԲՈՒՅԿՆԵՐ, 25 անուն
 ԳՅՈՒՂԱՅԻԱԿԱՆ ԳՐԲՈՒՅԿՆԵՐ, 8 անուն
 ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԳՐԲՈՒՅԿՆԵՐ, 6 անուն
 ԴՊՐՈՅԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ՊԻՏՈՅՔՆԵՐ (հայերեն տեքստով):

ՆՈՐ ԼՈՒՅՍ ՏԵՍԱՆ

ԼԵՆԻՆ.—1914—18 թ.թ. Պատերազմի մասին (376 էջ)	1 ս.
Աջ բեմուր կուսակցության շարքերում,—Վ. ԲԻՍՏՐՅԱՆՍԿԻՆ	
յեւ Վ. ՄԻԼՅՈՒՏԻՆԻ	25 կ.
Ինչ ասած կուսակցության XVI կոնֆերենցիան,—ԼՈՅՆԵԿՈՅԻ	20 »
Հեռագիր, հեռախոս, ռադիո (նկարազարդ)	25 »
Ասածու յեւ ասվածպատկերների մասին (նկ.)	30 »
Ռազմի որեր,—Ն. ՈԼԵՇՆԿԻՆՈՎ	20 »
Պայքար աջ վճանգի յեւ հաշվողականության դեմ	23 »
Կոմիսներին VI Կոնգրեսի վորոշումները	30 »
Կոմիսներին տար տարին	18 »
Կոմունիստներ (պատմվածքների ժողովածու)	40 »
Զորս բալլադ,— Մ. ԳՐԵՄՍՍԵՅԿԻՅ	15 »
Սպիտակ ձիւն,— Մ. ԳՐԵՄՍՍԵՅԿԻՅ	35 կ.
Հովիի հիշատակարանը	15 »
Բոլշե. կուս. ինչպես է պատկերանում բարակի շահերը	15 »
Բարակության յեւ հովվության սոց. ապահովագրությունը	15 »
Ինչպես պեժ է աշխատի գյուղբանկովի վերահսկիչ հանձնաժողովը	20 »
Մեր տնտեսությունը 5 տարուց հետո	10 »
Հիշի՛ր պատերազմը	15 »

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ

Վ. Ի. ԼԵՆԻՆ.—1) «Ի՞նչ անել», 2) «Ի՞նչ քաղ առաջ, յերկու քաղ յես»,
 (ընդամենը 50 մամուլ): 3) Լենինը գյուղացիության մասին:

ՊԱՀԱՆՁՅԵՐ
ՄԵՐ ԳՐԱՅՈՒՑԱԿԸ, ՎՈՐ
ՈՒՂԱՐԿՎՈՒՄ Ե ՉՐԻ.
ԴԻՄԵԼ՝ Москва, Никольская, 10.
ЦЕНТРИЗДАТ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0328050

30 407.

14.660

КОММУНИСТЫ

(Сборник худож. рассказов)

На армянском языке

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ С. С. С. Р.
Москва, центр, Никольская, 10

891.71

Б - 14